

UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

ZAVRŠNI RAD

**STILOVI RODITELJSTVA I PRILAGODBA DJECE U
OBRAZOVNOM KONTEKSTU**

Mentor: Prof. dr. Amela Dautbegović

Student: Panjeta Zerina

Februar, 2024

SARAJEVO UNIVERSITY - FACULTY OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY

FINAL WORK

**PARENTING STYLES AND CHILDREN'S ADJUSTMENT IN
THE EDUCATIONAL CONTEXT**

Mentor: Prof. dr. Amela Dautbegović

Student: Panjeta Zerina

February, 2021

Sažetak

Cilj ovog teorijskog rada jeste pružiti pregled savremenih spoznaja o efektima roditeljskih stilova na različite aspekte prilagodbe u obrazovnom kontekstu. Fokus će biti na tome kako različiti roditeljski stilovi utječu na akademsku, socijalnu i emocionalnu prilagodbu učenika. Stilovi roditeljstva imaju snažan utjecaj na formiranje osobnosti, ponašanja i sposobnosti djeteta, što direktno utječe na njihovu prilagodbu u školi. Razumijevanje kako oni mogu podržati ili ograničiti akademski, socijalni i emocionalni razvoj djeteta omogućava pravovremene intervencije i podršku kako bi se osiguralo optimalno obrazovno iskustvo za učenike. U okviru ovog rada, u dijelu o akademskoj prilagodbi, obrađivat će se roditeljska kontrola, uključenost roditelja u aktivnosti djeteta, toplina roditelja prema djetetu te osobne karakteristike djeteta koje utječu na akademsku prilagodbu. Emocionalna prilagodba će biti analizirana kroz utjecaj roditeljskih stilova na emocionalnu inteligenciju, empatiju i doživljaj negativnih emocionalnih stanja u obrazovnom kontekstu. U dijelu o socijalnoj prilagodbi, biće prikazan utjecaj roditeljskih stilova na razvoj socijalnih vještina, samopouzdanje djece i njihove izvanškolske aktivnosti. Konačno, bit će ponuđene smjernice za škole i roditelje kako bi se podržala optimalna prilagodba učenika u obrazovnom kontekstu.

Ključne riječi: prilagodba, stilovi roditeljstva, smjernice, prevencija

Abstract

The aim of this theoretical work is to provide an overview of contemporary knowledge about the effects of parenting styles on various aspects of adjustment in the educational context. The focus will be on how different parenting styles affect students' academic, social and emotional adjustment. Parenting styles have a strong influence on the formation of a child's personality, behaviour and abilities, which directly affects their adaptation at school. Understanding how they can support or limit a child's academic, social and emotional development allows for timely interventions and support to ensure an optimal educational experience for students. Within this work, in the section on academic adjustment, parental control, parental involvement in the child's activities, parental warmth towards the child, and the child's personal characteristics that affect academic adjustment will be discussed. Emotional adjustment will be analyzed through the influence of parenting styles on emotional intelligence, empathy and the experience of negative emotional states in the educational context. In the section on social adaptation, the impact of parenting styles on the development of social skills, children's self-confidence and their extracurricular activities will be presented. Finally, guidelines for schools and parents will be offered to support the optimal adaptation of students in the educational context.

Key words: adaptation, parenting styles, guidelines, prevention

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OPERACIONALIZACIJA GLAVNIH POJMOVA	2
2.1. Konceptualizacija stila roditeljstva	2
2.2. Operacionalizacija pojma prilagodbe	5
3. STILOVI RODITELJSTVA I NJIHOVA POVEZANOST SA RAZLIČITIM ASPEKTIMA PRILAGODBE U OBRAZOVNOM KONTEKSTU	9
3.1. STILOVI RODITELJSTVA I AKADEMSKA PRILAGODBA DJECE U OBRAZOVNOM KONTEKSTU+	9
3.1.1. Kontrola od strane roditelja	9
3.1.3. Utjecaj tjelesnog kažnjavanja djece od strane roditelja na akademsko postignuće	13
3.1.4. Stepen i kvaliteta roditeljske uključenosti	14
3.1.8. Povezanost stilovi roditeljstva i osobnih obilježja djeteta koja imaju važnu ulogu u postizanju akademske prilagodbe	18
3.2. STILOVI RODITELJSTVA I EMOCIONALNA PRILAGODBA DJECE U OBRAZOVNOM KONTEKSTU	20
3.2.1. Stilovi roditeljstva i razvoj emocionalne inteligencije kod djeteta	21
3.2.2. Stilovi roditeljstva i razvoj empatije i prosocijalnog ponašanje kod djece	25
3.2.3. Stilovi roditeljstva i prisustvo neprijatnih emocionalnih stanja kod djeteta	27
3.2.4. Konzistentnost roditelja i emocionalna prilagodba djece i adolescenata ..	30
3.3. STILOVI RODITELJSTVA I SOCIJALNA PRILAGODBA U OBRAZOVNOM KONTEKSTU	32
3.3.1. Stilovi roditeljstva i socijalne vještine djece u interakciji sa vršnjacima ..	32
3.3.2. Povezanost stilova roditeljstva i samopoimanja djece sa socijalnom prilagodbom u obrazovnom kontekstu	34
3.3.3. Stilovi roditeljstva i uključenost djece u vannastavne aktivnosti	37
4. PREVENTIVNE MJERE USMJERENE NA UNAPREĐENJE RAZLIČITIH ASPEKATA PRILAGODBE U OBRAZOVNOM KONTEKSTU	38
4.1. Smjernice za roditelje	38
4.2. Smjernice za škole	40
5. ZAKLJUČAK	45
6. LITERATURA	47

1. UVOD

U modernom društvu uloga roditelja u formiranju budućnosti njihove djece se smatra ključnom. Ovaj rad proizlazi iz dubokog uvjerenja u važnost razumijevanja utjecaja roditeljskog odgoja na daljnji život i razvoj djece. Oslanjajući se na dosadašnja teorijska i empirijska saznanja iz ovog područja nastojat će se prikazati odnos stilova roditeljstva i različitih aspekata prilagodbe djece u obrazovnom kontekstu. Prilagodba u školskom kontekstu predstavlja proces kroz koji djeca usvajaju vještine, znanja i obrasce ponašanja koji im omogućuju uspješno sudjelovanje u edukativnom okruženju. Ova prilagodba nije samo važna za postizanje akademskog uspjeha, već ima dublje implikacije na njihov emocionalni, socijalni i kognitivni razvoj. Kroz proces prilagodbe, djeca razvijaju samopouzdanje u vlastite sposobnosti, uče kako se nositi s izazovima i razvijaju kritičko mišljenje. Osim toga, prilagodba u obrazovnom kontekstu pruža priliku za razvoj socijalnih vještina, kao što su saradnja, empatija i komunikacija, što je ključno za uspostavljanje pozitivnih odnosa s vršnjacima i učiteljima. Također, djeca uče važne životne lekcije poput upornosti, samodiscipline i odgovornosti. Sposobnost prilagodbe nije samo preduvjet za akademski uspjeh, već je i temelj za razvoj individua koje će doprinijeti zajednici i društvu u cjelini.

U ovom radu će se nastojati odgovoriti na sljedeća pitanja:

1. Kako su stilovi roditeljstva povezani sa različitim aspektima prilagodbe u obrazovnom kontekstu ?
2. Koji stil roditeljstva se pokazao najučinkovitijim u poticanju uspješne prilagodbe djece u obrazovnom kontekstu ?
3. Koje su praktične implikacije dosadašnjih saznanja iz ovog područja kada je u pitanju rad sa roditeljima, djecom i prosvjetnim radnicima?

2. OPERACIONALIZACIJA GLAVNIH POJMOVA

U ovom poglavlju će biti operacionalizirani i objašnjeni glavni pojmovi koji će se navoditi u okviru rada. To obuhvata: konceptualizaciju stilova roditeljstva, detaljne opise stilova roditeljstva (autoritativni, autoritarni, permissivni i ravnodušni), operacionalizaciju pojma prilagodbe te njenih pojedinih aspekata u odgojno-obrazovnom kontekstu.

2.1. Konceptualizacija stila roditeljstva

Prema Darling i Steinberg (1993), stilovi roditeljstva čine konstelaciju stavova usmjerenih prema djetetu, kojih je dijete svjesno i koji zajedno stvaraju emocionalnu klimu u kojoj se izražavaju ponašanja roditelja. Ova ponašanja uključuju: specifična, ka cilju usmjerena ponašanja putem kojih staratelji izvršavaju sve svoje roditeljske dužnosti (roditeljski postupci/roditeljska praksa) i ponašanja roditelja koja nisu usmjerena ka cilju, kao što su geste, promjene tona glasa ili spontano izražavanje emocija. Iz definicije vidimo da se stil odgajateljstva smatra aspektom samog roditeljstva koji se odnosi na emocionalnu klimu unutar koje se odvija socijalizacija djece. On obuhvata specifične roditeljske prakse i stavove usmjerene prema djetetu.

Još jedan način na koji možemo konceptualizirati ovaj pojam jeste kao: karakteristiku roditelja koja mijenja efikasnost roditeljskih napora socijalizacije, moderirajući djelotvornost određenih postupaka i mijenjajući djetetovu otvorenost za socijalizaciju. U ovoj formulaciji dobijamo dodatnu informaciju da je stil roditeljstva faktor koji utiče na: djelotvornost roditeljskih praksi i djetetovu otvorenost za socijalizaciju (Darling, Steinberg, 1993).

Među naučnicima postoji konsenzus o postojanju najmanje dvije široke dimenzije roditeljstva, označene kao roditeljska podrška (toplina) i roditeljska kontrola. Dimenzija kontrole je podijeljena na psihološku kontrolu i kontrolu ponašanja. Kontrola ponašanja se odnosi na sve one roditeljske prakse kojima se pokušava kontrolirati, upravljati ili regulisati ponašanje djeteta (provođenja zahtjeva i pravila, disciplinske strategije, kontrola putem nagrada i kazni), (Kuppens, Ceulemans, 2018). Psihološka kontrola se odnosi na nametljivi oblik kontrole u kojem roditelji

pokušavaju manipulirati dječjim mislima, emocijama i osjećajima. Zbog svoje manipulativne i nametljive prirode, psihološka kontrola je gotovo isključivo povezana s negativnim razvojnim ishodima kod djece i adolescenata (Power, 2013).

Na osnovu opservacija interakcija djeteta - roditelj u kućnom okruženju, laboratorijskih zapažanja i intervju s roditeljima, Baumrind (1971) je identificirala tri roditeljska stila povezana s tri obrasca ponašanja djeteta. Autoritativni stil (karakteriziran visokim nivoom kako topline tako i kontrole) je bio povezan sa asertivnim, samopouzdanim ponašanjem djeteta. Autoritarni stil (niska toplina i visoka kontrola) je bio povezan sa nezadovoljnim, povučenim ponašanjem djeteta. Permisivni stil (karakteriziran visokom toplinom i niskom kontrolom) bio je povezan s ponašanjem djeteta koje karakterizira niska samokontrola i nisko samopouzdanje (Power, 2013). Maccoby i Martin (1983) su opisali i četvrti stil roditeljstva - ravnodušni/nezainteresirani stil - kojeg karakterizira niska toplina i kontrola. Roditelji sa ovim stilom najčešće ne učestvuju u aktivnom odgoju svoje djece. Ono što treba imati na umu jeste da su navedeni stilovi roditeljstva formirani na osnovu rezultata dobivenih istraživanjem na ljudima koji potiču iz zapadnih kultura i koji su u većini slučajeva bijelci srednje klase. Tako da je moguće da su ovakvi stilovi karakteristični samo za tu kulturu ali ne nužno i za druge (Power, 2013). U ovom radu će biti fokus na Baumrindovu taksonomiju stilova roditeljstva.

2.1.1. Detaljnij opis stilova roditeljstva (Baumrind)

Autoritativni roditelji su brižni i osjetljivi prema svojoj djeci. Oni održavaju okolinu predvidivom, objašnjavaju razloge za postojanja određenih pravila i očekuju od djece da ih poštuju. Djeca ovakvih roditelja su najčešće puna samopozdanja i imaju visoko samopoštovanje, akademski su uspješna i nezavisna. Ona su sigurna u sebe i spremnija preuzeti rizike (Vizek-Vidović, Rijavec, Vlahović-Štetić, Miljković, 2003). Njih karakterište: prijateljska nastojenost, energičnost, dobri odnosi sa vršnjacima, nose se dobro sa stresom, pokazuju interes i znatiželju za nove situacije, kooperativni su sa starijima i orijentirani prema postignuću (Hetherington, Ross, 1993). Kod adolescenata razvojni ishodi ovog stila roditeljstva se izražavaju kroz: visoko školsko postignuće, malo ponašajnih problema, malo psiholoških i somatskih problema i visoke kognitivne i socijalne kompetencije (Lacković-Grgin, 2006).

Permisivni roditelji daju potpuno slobodu djeci i pred njih ne postavljaju nikakve zahtjeve i očekivanja. Oni su puni ljubavi i emocionalno osjetljivi na svoju djecu, međutim, ne postavljaju nikakva ograničenja ponašanju (Vasta, Haith, Miller, 1998). Oni lahko ohrabruju djecu, ali nude malo u pogledu strukture i predvidivosti. Njihova disciplina je nekonzistentna i glorificiraju važnost slobodne ekspresije poriva i želja (Vizek-Vidović, Rijavec, Vlahović-Štetić, Miljković, 2003). Djeca roditelja sa ovakvim stilom će vjerovatnije biti nesigurna, nezrela i imati slabiju samokontrolu. Ona će biti impulzivno-agresivna, neposlušna prema odraslima, pokazuju slabo usmjerenje prema postignuću, brzo se naljute i ohlade, te vole dominirati (Hetherington, Ross, 1993).

Autoritarni roditelji vrednuju konformizam, ne potiču obostranu komunikaciju sa djetetom. Ne daju objašnjenja za postavljena pravila i prave veću distancu između sebe i djece. Takvi roditelji su zahtjevni i uspostavljaju visoku kontrolu nad ponašanjem svoje djece i prisiljavaju ih da ispunjavaju njihove zahtjeve kroz prijetnje i kažnjavanje (Vasta, Haith, Miller, 1998). Oni ne uvažavaju mišljenje i želje svoje djece, smatraju da su djeca vođena antisocijalnim impulsima, rijetko planiraju i realiziraju zajednička porodična druženja. Djeca se više brinu o tome kako udovoljiti zahtjevima roditelja nego kako da riješe problem. Povučena su i nezadovoljna, lahko se uzrujaju, imaju agresivne tendencije i pokazuju probleme u ponašanju. Također, ona su sklonija promjenama raspoloženja, iritabilna, plašljiva, pasivno hostilna, osjetljiva na stres i alterniraju između agresivnog ponašanja i povlačenja (Hetherington, Ross, 1993). Kod adolescenata razvojni ishodi ovog stila roditeljstva se izražavaju kroz: manje lošeg ponašanja u školi, manje upotrebe psihoaktivnih supstanci, manje somatskih simptoma, više konformizma i manje samopuzdanja (Lacković-Grgin, 2006).

Ravnodušni roditelji ne postavljaju dovoljno ograničenja svojoj djeci i ne pružaju im dovoljno pažnje, zanimanja i emocionalne podrške (Vasta, Haith, Miller, 1998). Djeca ovakvih roditelja su neposlušna i zahtjevna. U igri i socijalnim interakcijama pokazuju neadaptivno, neprimjereno ponašanje (Hetherington, Ross, 1993). Kod adolescenata razvojni ishodi ovog stila roditeljstva se izražavaju kroz: više internaliziranih poremećaja, puno ponašajnih problema, slabiji psihosocijalni razvoj, a što se tiče školskog uspjeha ne razlikuju se značajno od djece odgajane u autoritarnim obiteljima (Lacković-Grgin, 2006).

2.2. Operacionalizacija pojma prilagodbe

Ne postoji sveobuhvatna operacionalizacija prilagodbe. U generalnom smislu ona se shvata kao sklad ili ravnoteža između pojedinca i okoline. Može se definisati kao proces koji omogućava čovjeku da se prilagodi novim psihološkim, biološkim, i fiziološkim zahtjevima i uslovima okoline (Chauhan, 2013). Drugi autori prilagođenost definišu kao sposobnost pojedinaca da se efikasno suočavaju s promjenama i nesigurnošću tako što reguliraju svoje kognitivne, bihevioralne i emocionalne odgovore (Burns, Martin, 2014). Ljudi koriste različite strategije kako bi ispunili svoje potrebe i zahtjeve okoline. Ukoliko su te strategije uspješne onda govorimo o uspješnoj prilagodbi. U suprotnom, u koliko je osoba frustrirana i njeni napori ne donose željene rezultate onda je riječ o neprilagođenosti (Chauhan, 2013). Neki autori je posmatraju kao psihološki proces u kojem se osoba suočava sa svakodnevnim zahtjevima, problemima i izazovima. To je ponašanje koje je usmjereno ka zadovoljenu vlastitih potreba, savladavanju prepreka s fokusom na postizanje ravnoteže i zadovoljstva (Dautbegović, 2020). U okviru psihologije ovaj termin se često koristi i njegova operacionalizacija je uvjetovana kontekstom.

2.2.1 Prilagodba u obrazovnom kontekstu

Kao konstrukt, prilagodba u obrazovnom kontekstu, nema jedinstvenu definiciju. Kao i kod koncepta opće prilagodbe, način operacionalizacije je uvjetovan kontekstom. Može se reći da se ona odnosi na dječiji interes i udobnost u školskom okruženju, angažman u školi i školski uspjeh (Demirtaş-Zorbaz, Ergene, 2019). Često se posmatra kao proces u kojem se učenici prilagođavaju ulozi učenika i različitim aspektima školskog okruženja (Lakhani, Chandel, 2017). Koncept školske prilagodbe povezan je s aspektima dječijeg obrazovnog procesa, uključujući dječiju percepciju školskog okruženja, školska iskustva, angažman u školi, spremnost za školu i školski uspjeh (Demirtaş-Zorbaz, Ergene, 2019). Mogućnost prilagodbe školskom okruženju je od velike važnosti za mentalno zdravlje i dobrobit učenika. Odsustvo prilagodbe na obrazovno okruženje može dovesti do problema s mentalnim zdravljem i averzije prema školi, izbjegavanjem i napuštanjem škole te može zahtijevati školsko savjetovanje. S druge strane istraživanja su pokazala da djeca koja se prilagode svojoj

školi imaju veću vjerovatnoću uspjeha u budućnosti i manja je vjerovatno da će se suočiti s rizikom od napuštanja škole. Iz ovog razloga je važno utvrditi sve faktore koji olakšavaju i onespobljavaju proces prilagodbe i razviti preventivne programe koji bi pomogli djeci u njihovoj prilagodbi na školu (Demirtaş-Zorbaz, Ergene, 2019).

Većina istraživača smatra da je prilagodba u obrazovnom kontekstu multidimenzionalni konstrukt te da postoje različiti aspekti ili dimenzije prilagodbe u obrazovnom kontekstu. Oni aspekti koji se najčešće pominju kroz studije jesu: akademska, socijalna i emocionalna prilagodba (Dautbegović, 2020).

2.2.2. Akademska/školska prilagodba

Akademska prilagodba se odnosi na stepen prilagođenosti djece njihovim akademskim zahtjevima, koji uključuju stavove prema nastavnom planu i programu, angažman pri realizaciji zadataka u okviru predmeta i akademski napor (Wang, Xu, Xie, Dong, Wang, 2021). Povezuje se sa postignućem u školi i upornošću. Ona predstavlja sposobnost pojedinca da upravlja svojim učinkom, stilom života, očekivanjima i motivacijom u društvenom, psihološkom i fizičkom okruženju škole (Lubis, Syahlaa, Susiati, Yuanita, Wijayanti, Wedyaswari, 2022). Neki autori smatraju da akademska prilagodba nije jednodimenzionalni konstrukt, te da je čine dimenzije: motiviranost (predstavlja stav prema školskom radu i obavljanju zadataka), aplikacija/primjena (stepen prisutnosti motivacije u samom akademskom angažmanu), izvedba (koliko je efikasan uloženi napor) i akademsko okruženje (stepen zadovoljstva akademskim okruženjem), (Dautbegović, 2020). Kao indikatori akademske prilagodbe koriste se: školski uspijeh (mjeren ocjenama), izostanci sa nastave i vladanje učenika. Školski uspjeh je mjera koja pokazuje uspješnost učenika u ispunjavanju zahtjeva škole. On se najčešće pokazuje brojčano u vidu osvojenih poena, procenata i ocjena na testovima, usmenim ispitivanjima i drugim zadacima u okviru predmeta. U nekim školama su uvedeni i pismeni načini opisivanja uspjeha učenika. Ocjene služe nastavniku, učeniku, službama škole, roditeljima za procjenu koliko toga dijete zna i na osnovu toga se vrši predviđanje mogućnosti za dalje obrazovanje. Na osnovu ocjene, učenik može modificirati svoje ponašanje kako bi korigirao svoje znanje i povećao ocjenu. Izostanci su još jedan pokazatelj školskog postignuća. Ukoliko postoji veliki broj izostanaka, a naročito onih neopravdanih, to može biti znak poteškoća u akademskoj prilagodbi. Neki učenici mogu namjerno

izbjegavati školu kako ih se ne bi ocijenilo. Ovakva situacija može biti indikator da kod učenika postoje praznine u znanju i da učenik nije psihološki spreman za ocjenjivanje. Prekomjerni izostanci, čak i ako su opravdani, mogu “izbaciti” dijete iz školske svakodnevnice zbog čega raste udaljenost između njega i: vršnjaka, nastavnika, te sadržaja i obaveza vezanih za školske predmete. Vladanje učenika se ocjenjuje na osnovu kontinuiranog praćenja ponašanja učenika i njegovog pravovremenog i odgovornog ispunjavanja zakonom propisanih školskih obaveza tokom školovanja. Na promjene u ocjeni vladanja utječe učenikov odnos prema: radu, drugim učenicima, nastavnicima, uposlenicima škole, prema školskoj imovini i vanškolskim aktivnostima (Dautbegović, 2020). Akademska prilagodba je pozitivno povezana s napretkom i akademskim uspjehom. Prethodne studije su, također, pokazale važnu ulogu akademske prilagodbe u predviđanju postignuća i upornosti (Lubis, Syahlaa, Susiati, Yuanita, Wijayanti, Wedyasawari, 2022).

2.2.3. *Emocionalna prilagodba*

Riječ emocija potiče od latinske riječi “*emovere*” što znači kretati se ili voziti. Emocije su unutarnja stanja koja se javljaju kao odgovor na različite podražaje (druge ljude, objekte, događaje) i mogu se izraziti na različite načine, pretežno kroz verbalne i neverbalne/tjelesne znakove. Klasične emocije koje poznajemo su: ljutnja, tuga, radost, strah itd. (Prahlađ, Sahanaj, Santra, 2021). Emocionalna prilagodba se može definisati na različite načine s obzirom na kontekst. U nekom općem shvatanju, ona se odnosi na prilagodbu pojedinca na svoja unutarnja stanja/emocije i one koje doživljava s drugim ljudima, unutar i izvan škole (Master Arul, Arul, 2016). Emocionalna prilagodba ili osobna prilagodba ili psihološka prilagodba predstavlja proces održavanja emocionalne ravnoteže u uvjetima unutarnjih i vanjskih stresora (Augustus, 2015). Osoba se smatra emocionalno prilagođenom ako izražava emocije u odgovarajućoj situaciji u ispravnom obliku. Emocionalno stabilna osoba može biti dobro prilagođena, a emocionalno nestabilna stanja mogu povećati vjerovatnoću javljanja mentalnih poremećaja i drugih oblika neprilagođenosti (Prahlađ, Sahanaj, Santra, 2021). U obrazovnom kontekstu emocionalna prilagodba odražava stepen doživljava neprijatnih emocionalnih stanja. Ona uključuje dva oblika prilagodbe: fizičku i psihološku. Kroz školovanje emocije postaju izuzetno važne jer utiču na motivaciju, postignuće i razvoj. Neuspjeh koji djeca dožive u školi može biti indikator

postojanja određenih emocionalnih poteškoća kod djeteta. Međutim, to može biti i obrnuto i da kontinuiran neuspjeh i osjećaj bespomoćnosti pred obrazovnim zadacima vodi ka pojavi emocionalnih poremećaja. Na emocionalnu prilagodbu djeteta tokom faze školovanja utječu: situacija u porodici i školska iskustva. Neka negativna školska iskustva kao što su: zadirkivanje, odbacivanje, ismijavanje od strane vršnjaka i nastavnika mogu ostaviti trajne psihološke posljedice na dijete. Ona mogu mijenjati sliku koju dijete ima o sebi i oslabiti motivaciju za postizanje vlastitih ciljeva (Dautbegović, 2020).

2.2.4. Socijalna prilagodba

Socijalna prilagodba se ističe kao važan pokazatelj mentalnog zdravlja i privlači pažnju mnogih stručnjaka iz područja mentalnog zdravlja. Postoje mnoge definicije socijalne prilagodbe. Neki je smatraju sinonimom za društvene vještine - sposobnost interakcije s drugima na način koji je prihvatljiv unutar određenog društva i kulture (Safara, Rafiee, 2020). To je reakcija na očekivanja i zahtjeve koje društvo stavlja pred pojedinca (Dautbegović, 2020). Siantz de Leon (1997) definiše socijalnu prilagodbu kao vještinu osobe da na društven i podržavajući način uključi prijatelje, obitelj i odrasle u interakciju sa njome, te da bude kreativna i orijentirana na postignuće. Dakle, socijalna prilagodba u obrazovnom kontekstu bi bila sposobnost osobe da se društveno prilagodi svojim vršnjacima, obitelji, učiteljima i kolegama iz razreda (prema Bano, Naseer, 2014). Ona je sposobnost pojedinca da uspostavi i održi prijateljstva i prilagodi se različitim društvenim kontekstima. Neki faktori koji utječu na društvenu prilagodbu osobe su: socioekonomski faktori, dobre radne navike, vještine međuljudskih odnosa, emocionalna kontrola, obiteljska kohezija, kućno okruženje i priroda obiteljskih odnosa. Kućno okruženje ima značajan utjecaj na prilagodbu i cjelokupni razvoj djeteta. Ono se odnosi na međusobno poštovanje i interakciju među članovima obitelji (Bhat, Basu, 2021). O socijalnoj prilagodbi među djecom nižih razreda zaključujemo na osnovu stepena u kojem se slažu sa vršnjacima, manifestiraju adaptivna, kompetetna ponašanja i inhibiraju nepoželjna ponašanja u socijalnom kontekstu (Dautbegović, 2020).

3. STILOVI RODITELJSTVA I NJIHOVA POVEZANOST SA RAZLIČITIM ASPEKTIMA PRILAGODBE U OBRAZOVNOM KONTEKSTU

Već je poznato da stilovi roditeljstva imaju određeni utjecaj i na prilagodbu djece u obrazovnom kontekstu. S obzirom na to da se prilagodba u obrazovnom kontekstu razmatra kroz njene sastavnice, tako će i u ovom radu biti prikazane informacije o mogućim utjecajima stilova roditeljstva na različite aspekte prilagodbe - akademsku, emocionalnu i socijalnu prilagodbu.

3.1. STILOVI RODITELJSTVA I AKADEMSKA PRILAGODBA DJECE U OBRAZOVNOM KONTEKSTU

Svaki roditelj ima želju da njegovo/njeno dijete ostvari dobar uspjeh. S tim namjerama, oni nastoje usmjeriti dijete da radi sve ono što će njega ili nju odvesti na put ka boljem životu. Jedan od načina da djeci omogućimo veću šansu za prosperitetom u godinama koje slijede, jeste da im obezbjedimo što kvalitetnije obrazovanje (Dautbegović, 2020). Ranija istraživanja su pokazala da postoji značajna povezanost između stilova roditeljstva i akademskog uspjeha djece. Stilovi roditeljstva imaju važnu ulogu u formiranju dječijih akademskih stavova i navika što pridonosi formiranju školski obrazovanih i radno sposobnih ljudi koji će pridonijeti radnoj snazi svoje zajednice. Rezultati jedne studije su čak pokazali da je efekat stilova roditeljstva na akademski uspjeh jači od utjecaja demografskih karakteristika roditelja (Yang, Zhao, 2020). U tekstu koji slijedi, prikazat će se relevantni podaci o efektima dimenzija stilova roditeljstva na akademsku prilagodbu.

3.1.1. Kontrola od strane roditelja

Istraživanja su pokazala da je visoki stepen roditeljske kontrole nad djetetom povezan sa akademskim uspjehom. Nametljiva kontrola, karakteristična za autoritarni stil roditeljstva, utječe na psihološki razvoj djeteta, naročito na djetetov osjećaj autonomnosti. U tim okolnostima djeci je uskraćeno iskustvo samostalnog rješavanja izazova. Ona neće iskusiti pozitivne emocije asocirane sa preuzimanjem inicijative, što bi ih zauzvrat moglo lišiti osjećaja autonomije i intrinzičnih interesa (Su, Doerr,

Johnson, Shi, Spinath, 2015). Dakle, može se zaključiti da izrazito visok stepen kontrole dječijeg ponašanja može voditi ka smanjenju osjećaja nezavisnosti što može potaknuti nezadovoljstvo koje bi se moglo odraziti na školsko postignuće. Na drugom kraju ovog kontinuuma se nalazi vrlo minimalan stepen roditeljske kontrole koji je, također, negativno povezan s višim akademskim uspjehom. Ova povezanost se može objasniti nedostatkom kontrole i discipline roditelja nad svojom djecom. Većina male djece će vjerovatnije odabrati igru umjesto učenja ako im se to dopusti. Permisivni roditelji, za koje je karakterističan niski stepen kontrole, stavljaju prevelik akcenat na ugađanje dječijim željama. Oni ne postavljaju nikakva očekivanja od svoje djece kada je u pitanju njihovo obrazovanje, već im dozvoljavaju da rade ono što žele, što ne stvara okruženje koje omogućava djeci da razviju intrinzičnu motivaciju, pa im nedostaje upornosti u pristupu prema zadacima i učenju. Ravnodušni stil roditeljstva je sličan permisivnom po tome što i njega karakterizira manjak discipline ili kontrole, s tim što su ravnodušni roditelji krajnje neizainteresovani za svoju djecu i njihov uspjeh dok su permisivni roditelji pretjerano popustljivi, ali zato motivirani da budu u djetetovom životu. Uzimajući u obzir sve prethodne nalaze, mogli bismo reći da optimalni nivo kontrole leži u sredini između ova dva ekstrema. Zbog toga nije iznenađujuće da je autoritativni stil roditeljstva, odnosno demokratičniji stil, povezan sa boljim akademskim postignućem i većom samoeфикасноšću (Hayek i sur., 2022).

3.1.1.2. Oblici kontrole roditelja nad djetetom

Stepen kontrole se odnosi na intenzitet kojim se vrši kontrola nad pojedincem, u ovom slučaju, koju vrši roditelj nad djetetom. Međutim, veliki udio efektivnosti kontrole leži i u načinu na koji se ona postiže, odnosno nije samo važan stepen kontrole već i metode i postupci koje roditelji koriste kako bi je uspostavili. Kada je u pitanju roditeljska kontrola u literaturi se najčešće navode bihevioralna/ponašajna i psihološka. Ta dva oblika su različita s obzirom na sredstva koja se koriste za njihovo postizanje i krajnje efekte koje imaju na dječije ponašanje i razvoj.

Bihevioralna kontrola se smatra pozitivnim oblikom kontrole gdje roditelji nastoje regulirati ponašanje djeteta kroz uvođenje pravila. Pravila služe tome da usmjeruju dijete prema poželjnim oblicima ponašanja a odvrćaju od onih negativnih. Postavljanje razumnih i jasnih ograničenja djetetovom ponašanju beneficira razvoju (Dautbegović, 2020).

S druge strane, postoji suptilniji oblik kontrole koji ima više negativnu konotaciju a to je psihološka kontrola. Studije pokazuju da su manipulativne i nametljive roditeljske prakse koje imaju za cilj postizanje psihološke kontrole nad djetetom štetne za akademsko učenje i postignuća učenika, jer predviđaju neprilagođeno akademsko funkcionisanje (Gao i sur., 2020). Međutim, prisutan je i dvosmjerni efekat u kojem pozitivna akademska prilagodba smanjuje vjerovatnoću da će roditelji koristiti psihološku kontrolu. Dok, s druge strane, negativna akademska prilagodba potiče roditelje da vrše veću psihološku kontrolu. Kada jedan roditelj manifestira visok stepen psihološke kontrole nad djetetom, a drugi roditelj niski nivo iste, negativni efekti psihološke kontrole na akademsko postignuće djece se smanjuju. Pretjerana psihološka kontrola može dovesti do toga da djeca razviju strah od neuspjeha. Djeca koja pokazuju strah od neuspjeha su više usmjerena na vlastiti performans i sposobnosti. Kako bi sačuvali sliku o sebi, spremniji su koristiti neadaptivne strategije, kao što su smanjenje napora i odugovlačenje, za koje se smatra da ometaju individualni učinak. Pozitivan stav prema neuspjehu je zaštitni faktor od lošeg školskog postignuća. Roditelji prisiljavaju djecu da ispune njihove zahtjeve izazivanjem krivice, sramote i kroz uskraćivanje ljubavi (tehnike za indukciju psihološke kontrole). Djeca koja imaju loš pogled na neuspjeh, vjeruju da neispunjavanje roditeljskih standarda ugrožava njihovu vlastitu vrijednost i rezultira roditeljskim razočarenjem. Zbog toga je vjerovatnije da će djeca nastojati da ispune te zahtjeve kako bi izbjegli neuspjeh i zadovoljili svoje staratelje. Oni mogu sebi postaviti perfekcionističke standarde kako bi ostvarili roditeljske zahtjeve. Čak i mali neuspjeh u postizanju ovih visokih standarda može izazvati intenzivnu samokritičnost i osjećaj krivice. Ovakvi odgovori na neuspjeh vode ka sve većoj frustraciji, potrebi i disfunkciji, uključujući loš školski uspjeh. Djeca koja vjeruju da neuspjeh pomaže rastu, ne osjećaju krivnju ili sram kada ga dožive (Gao i sur., 2020).

Studija rađena u Južnoj Koreji je pokazala da djeca, koja su sebe doživljavala kao psihološki kontrolirana od strane roditelja, imaju veću sklonost ka intenzivnom korištenju mobilnog telefona. Čini se da mobilni telefon funkcionira kao psihološko sklonište za djecu koje roditelji pretjerano prisiljavaju da postignu određeni akademski uspjeh i koji invazivno nastoje ući u njihov psihološki svijet. Kako djeca razvijaju ovisnost od mobilnog telefona, ono sve više ometa njihovo samoregulirano učenje i prilagođavanje školi. Dalje, ono ometa djecu u učešću na akademskim aktivnostima, pridržavanju školskih pravila i u tome da imaju adekvatan odnos sa

nastavnicima i vršnjacima. Može se reći da psihološka kontrola indirektno šteti akademskoj, emocionalnoj i socijalnoj prilagodbi djece (Lee i sur., 2015). Istraživanja nad adolescentima su pokazala da su roditelji koristili strategije indukcije krivice i povlačenja ljubavi, ali da su manje upotrebljavali strategiju naglašavanja vlastitog autoriteta. Ovo može sugerirati da roditelji koriste suptilniji oblik kontrole (psihološki) umjesto direktne fizičke kontrole ili kontrole ponašanja kod učenika srednjih škola zbog njihove povećane potrebe za autonomijom (Xu i sur., 2019). Emocionalna manipulacija je moćan oblik kontrole koji je povezan s poremećajima privrženosti, razvojnim problemima, agresijom i kasnijom psihopatologijom. Emocionalno zlostavljanje je povezano s kasnijim simptomima anksioznosti i depresije, a verbalna agresija roditelja s depresijom, anksioznošću i ljutnjom – neprijateljstvom (Hecker i sur., 2016).

Pod utjecajem psihološke kontrole djeca mogu biti manje spremna na preuzimanje akademskog rizika. Intelektualno ili akademsko preuzimanje rizika uključuje situacije donošenja odluka u kojima alternativne izbore karakterizira nedostatak sigurnosti i mogućnost za gubitak ili neuspjeh. U najjednostavnijem smislu, to predstavlja spremnost učenika da preuzme rizik od pravljenja greške, neuspjeha i gubitka kako bi postigao napredak u učenju i svom akademskom uspjehu. To može uključivati: postavljanje riskantnih pitanja, predlaganje ili odbrana vlastitih inovativnih ideja, odabiranje teškog umjesto laganog zadatka iako je manja mogućnost uspjeha itd. Ljudi, koji preuzimaju intelektualni rizik, aktivno učestvuju u procesu učenja uprkos mogućnosti da naprave greške. Intelektualno preuzimanje rizika promovira: učenje, akademska postignuća, kreativnost, pozitivan stav prema vlastitim greškama, pozitivne emocije povezane sa preuzimanjem inicijative, razvoj sopstvenog identiteta i sl., (Beghetto, 2009). Djeca zahtjevnih, autoritarnih roditelja mogu osjećati pritisak da udovolje roditeljskim očekivanjima zbog čega se okreću ispunjavanju roditeljskih zahtjeva, uvijek igrajući na sigurno zbog straha od neuspjeha. Takvo ponašanje ih zakida za pozitivne ishode koje donosi intelektualno preuzimanje rizika.

3.1.3. Utjecaj tjelesnog kažnjavanja djece od strane roditelja na akademsko postignuće

Autoritarni roditelji često, ali ne i uvijek, posežu za tjelesnim kažnjavanjem i verbalnim prijetnjama kako bi uspostavili kontrolu. Istraživanja na temu fizičkog kažnjavanja su konzistentno pokazala: da teško fizičko kažnjavanje i zlostavljanje djece šteti razvoju, da su način i uslovi u kojima roditelji obično koriste fizičko kažnjavanje povezani sa asocijalnim ponašanjem i drugim nepoželjnim ponašanjima kod djece, da fizičko kažnjavanje nije, u prosjeku, ništa efikasnije u promjeni kratkotrajnog negativnog ponašanja od drugih oblika nefizičke discipline i da nijedno replicirano recenzirano istraživanje nije pokazalo da roditeljsko fizičko kažnjavanje ima pozitivne učinke na dugoročne razvojne ishode (Carter-Davie, Bristow, 2018). Roditeljska oštra disciplina - bez obzira da li je koriste otac ili majka- povećava rizik od problema u ponašanju male djece (Mackenbach i sur., 2014). Iako se činilo da oštra (ali nenasilna) tjelesna kažnjavanja ne utječu na kognitivne sposobnosti, čak i najblaži oblici fizičkog kažnjavanja su ipak povezani sa nižim angažmanom u školi i povećanom izolacijom od vršnjaka. Loš angažman u školi će utjecati na generalni uspjeh u školi, a izolacija od vršnjaka ugrožava socijalnu i emocionalnu prilagodbu djeteta (Font, Cage, 2018). Dalje, tjelesno kažnjavanje pokazuje povezanost sa psihopatologijom. Pojedinci koji su iskusili tjelesno kažnjavanje su pod većim rizikom od razvoja poremećaja u odnosu na one koji nisu iskusili tjelesno kažnjavanje. Istraživanja su ukazala na jaku vezu između oštre discipline i internaliziranih problema. Internalizirani problemi su povezani sa nižim kapacitetom radne memorije i lošijim školskim uspjehom. U suštini, efekat oštre discipline nije direktan, već djeluje indirektno kroz narušavanje mentalnog zdravlja koje potom umanjuje kognitivno funkcioniranje djeteta što se može vidjeti po nižim školskim rezultatima (Hecker i sur., 2016). Veliki broj dokaza koji ukazuju da čak i blaži oblici fizičkog kažnjavanja mogu biti štetni, zajedno s činjenicom da tjelesno kažnjavanje može eskalirati iz blažih oblika fizičkog discipliniranja u tjelesno/fizičko zlostavljanje, ukazuje na to da će najdirektniji put ka smanjenju fizičkog zlostavljanja vjerovatno biti promocija njegovih alternativa. Pozitivni oblici ponašajne kontrole, kao zamjena za fizičko kažnjavanje, nude roditeljima mogućnost uspostavljanja zadovoljavajućeg stepena discipline sa manjim rizikom od narušavanja odnosa roditelj-dijete i smanjenje negativnih a povećanje pozitivnih ishoda (Font, Cage, 2018).

3.1.4. Stepen i kvaliteta roditeljske uključenosti

Još jedan faktor koji značajno djeluje na školsko postignuće jeste roditeljska uključenost u proces edukacije/obrazovanja vlastitog djeteta. Uključenost roditelja podrazumijeva učešće roditelja u obrazovnom procesu i iskustvima njihove djece. Ovo uključuje razgovor o školskim aktivnostima, prenošenje aspiracija i očekivanja, nadgledanje i pomoć u aktivnostima učenja kod kuće, kontakt sa školskim osobljem i volontiranje u školi (Evaluation, 2023). Istraživanja su pokazala da je roditeljsko uključivanje i zainteresiranost za dječiju edukaciju povezana sa boljim školskim rezultatima. Pokazalo se da roditeljsko učešće poboljšava: matematičke vještine, vještine čitanja, učinak na standardiziranim testovima i učinak na akademskim evaluacijama. Nadalje, uključenost roditelja je povezana sa manjim brojem problema u ponašanju u školi, redovnijim pohađanjem nastave i smanjenom vjerovatnoćom napuštanja redovnog obrazovanja (Kong, Yasmin, 2022).

Utvrđeno je da je uključenost roditelja jedan od faktora koji je dosljedno povezan sa povećanim akademskim uspjehom djeteta (Naite, 2021). Ova povezanost se može objasniti putem socijalno kognitivne teorije koja sugerira da mladi upijaju poruke o prikladnom ponašanju i društveno prihvaćenim ciljevima promatrajući i razgovarajući s važnim ljudima u svom životu. Na osnovu ove pretpostavke, roditelji imaju potencijal da modeliraju pozitivne stavove i ponašanja prema školi. Istraživanja su pokazala da su stil roditeljstva i uključenost roditelja pozitivno povezani sa akademskim uspjehom učenika. Međutim, ispostavilo se da uključenost roditelja ima veći utjecaj na akademski uspjeh učenika nego roditeljski stil. (Onongha i sur., 2022)

Studija u kojoj su učestvovali roditelji iz Kine je utvrdila da je autoritarni roditeljski stil negativno povezan s dječijim akademskim vještinama kao što su receptivne vještine i vokabular, dok je autoritativni roditeljski stil bio pozitivno povezan s društvenim ponašanjem djece. U međuvremenu, uključenost roditelja u obliku kontakta između njih i škole i akademske interakcije roditelj-dijete bila je pozitivno povezana i sa akademskim vještinama i društvenim ponašanjem. Roditeljski stil, sam po sebi, nije imao toliko značajan utjecaj na akademsko postignuće. Ova studija pruža podršku ideji da roditeljska uključenost posreduje u efektima roditeljskih stilova na naučne vještine male djece u Kini. Ispostavilo se da je pozitivna veza između autoritativnog roditeljskog stila i dječijih naučnih vještina bila posredovana stepenom uključenosti roditelja.

Autoritativni roditeljski stil, koji je više karakterističan za majke, je povezan sa većom uključenošću u školske aktivnosti i boljim uspjehom adolescenata. Autoritarni roditeljski stil, karakterističan više za očeve, korelira sa nedostatkom vremena za uključivanje u školske aktivnosti. Te razlike među roditeljima mogu se shvatiti u kontekstu transgeneracijskog transfera i prihvatanja uloge oca kao autoritarne figure u porodici. Očevi očekuju veću inicijativu škole za uključivanje u školske aktivnosti, za razliku od majki koje pokazuju veći nivo samoinicijative za uključivanje u školske aktivnosti. Dobijeni rezultati pokazuju da postoji problem uključivanja očeva u školske aktivnosti svoje djece i problem ravnodušnosti škole da uspostavi partnerski odnos sa roditeljima. Ovo sugeriše da škola treba učiniti nešto da aktivira očeve da prihvate određene uloge kako bi njihov doprinos razvoju djeteta bio optimalniji (Matejevic i sur., 2014).

Studije su naglasile važnost stepena roditeljske uključenosti za akademsku prilagodbu djeteta. Međutim, do sada je samo razmotren efekat intenziteta uključenosti, ali ne i njen kvalitet, odnosno način na koji se roditelji uključuju u sam obrazovno-odgojni proces. U ovom slučaju roditeljski stil je ono što će ukazati na kvalitet roditeljskog uključivanja zbog toga što on odražava emocionalnu klimu u kojoj se provode ponašanja roditeljskog uključivanja.

U jednoj studiji, koja se bavi ispitivanjem utjecaja kvalitete roditeljskog uključivanja na akademski uspjeh, identificirana su četiri oblika roditeljskog uključivanja: toplina sa visokom uključenošću, zapostavljanje sa izostankom uključenosti, odbacivanje sa izostankom uključenosti i odbacivanje sa visokom uključenošću. Polovinu roditelja iz uzorka (52,6 %) opisuje pristup tople uključenosti, druge dvije veće skupine (21,4 %) su bili roditelji koji pripadaju kategorijama: zapostavljanje sa izostankom uključenosti i odbacivanja sa uključenošću. Najmanju skupinu su činili grupa odbacivanja sa izostankom uključivanja (Ren i sur., 2023).

Toplina sa uključenošću. Karakterizira je visoki nivo roditeljske uključenosti u kombinaciji sa visokim nivoom topline i niskim nivoom odbacivanja. Adolescenti ovog profila iskusili su najniži nivo simptoma anksioznosti, simptoma depresije i usamljenosti. Roditeljska toplina prenosi brigu i ljubav prema djeci i promovira uzajamno povjerenje u odnosu roditelj-djete. Ovo može poboljšati dječju otvorenost i prihvaćanje roditeljskog ponašanja, poboljšati učinkovitost roditeljskog uključivanja i poboljšati dječije mentalno zdravlje. Profil toplog uključivanja sličan je klasičnom

obrascu autoritativnog roditeljstva u kojem dijete dobiva dovoljno roditeljske topline i pozitivne kontrole, što se smatra optimalnim roditeljstvom (Ren i sur., 2023).

Odbacivanje sa uključenošću. Roditelji su prikazani kao grubi, bezbrižni prema svojoj djeci i veoma uključeni u živote djece (npr., striktno ograničavaju slobodno vrijeme djeci kako bi se postigao uspjeh). Ovo je pokazalo da se visoki nivoi odbacivanja mogu kombinovati sa visokim nivoom uključenosti roditelja. Ovu skupinu karakteriše skoro prosječan nivo roditeljske uključenosti sa niskim nivoom topline i visokim nivoom odbacivanja. On ukazuje da velika uključenost roditelja ne mora uvijek biti praćena percipiranom visokom toplinom i malim odbacivanjem. Ovaj profil se pokazao kao najmeladaptivniji u poređenju sa preostala tri profila, odnosno, djeca roditelja ovog profila su pokazala najviši stepen prisutnosti intrinzičnih poremećaja. Ovaj profil po svome opisu najviše sliči autoritarnom stilu roditeljstva (Ren i sur., 2023).

Zanemarivanje sa niskom uključenošću. Karakteriše je približno nizak nivo svih izmjerenih aspekata roditeljstva. Zanemarujući roditelji se odvajaju od svojih uloga, ne mare za djetetove potrebe i zahtjeve ili čak potpuno ignorišu prisustvo djeteta. Iako roditelji ne odbacuju dijete aktivno, oni ne pokazuju toplinu prema djetetu (relativno nizak nivo topline i odbacivanja). Nije iznenađujuće da su takvi roditelji pokazali relativno nizak nivo roditeljske uključenosti prema djetetu. Ovaj opis najbolje odgovara ravnodušnim roditeljima (Ren i sur., 2023).

Odbacivanje sa niskom uključenosti. Karakteriše je nizak nivo uključenosti roditelja u kombinaciji sa niskim nivoom topline i višim nivoima odbacivanja. Ovaj profil se može poistovjetiti sa roditeljima zlostavljačima (Ren i sur., 2023).

Adolescenti u grupi toplina sa uključivanjem su pokazali najveći stepen prilagodbe, te se zbog toga ovaj profil smatra najpogodnijim. Adolescenti u grupi zanemarivanje sa niskom uključenošću su pokazali niže nivoe simptoma anksioznosti, ali se nisu razlikovali u simptomima depresije i usamljenosti u poređenju sa adolescentima u grupi odbacivanje sa niskom uključenosti. Sve u svemu, adolescenti u grupi zanemarivanje sa niskom uključenošću su se prilagodili relativno bolje od adolescenata u grupi odbacivanje sa niskom uključenosti. Ove dvije grupe su imale sličan nivo roditeljske uključenosti i topline, ali adolescenti roditelja drugog profila su iskusili viši nivo roditeljskog odbacivanja. Čini se da su, čak i pod uvjetima sličnih nivoa roditeljske uključenosti, adolescenti i dalje pogođeni roditeljskim emocionalnim odbacivanjem. Profil odbacivanja sa niskom uključenošću bio je najneadaptivniji u

sva četiri profila. Djeca u ovoj grupi su iskusila skoro prosječne nivoe uključenosti roditelja, ali su primijetili relativno nisku toplinu i ekstremno veliko odbacivanje od strane staratelja. Adolescenti u ovoj skupini su pokazali najviši nivo simptoma anksioznosti, depresije i usamljenosti. Prema integrativnom modelu roditeljstva, odgajateljski stil prenosi stavove roditelja prema djetetu i čini glavnu emocionalnu atmosferu unutar odnosa roditelj-dijete koja se odražava na kvalitet roditeljskog ponašanja. Kada su roditelji uključeni u živote svojih adolescenata na način da ih aktivno odbacuju, adolescenti mogu biti izloženi ravnodušnosti i nesviđanju, što može rezultirati psihološkim simptomima. U tim uslovima, dijete ne osjeća da je duboko voljeno, niti osjeća briznost i samo sebe ocjenjuje na negativan način. Adolescenti koji su smatrali da su odbačeni od strane svojih roditelja bili su skloni da formulišu negativne ocjene o sebi, doživljavaju negativne emocije i razvijaju nizak nivo samopoštovanja (Ren i sur., 2023).

3.1. 5. Toplina naspram odbacivanju

Iz dijela o kvaliteti roditeljskog angažmana, može se izvući da je toplina važan faktor koji modelira efekat roditeljske uključenosti. Roditelji, koji pokazuju veliku toplinu prema svojoj djeci, imaju najkvalitetniji pristup učešću u obrazovnom procesu djece. Kvalitetna roditeljska uključenost u edukativni proces može pomoći u smanjenju stope napuštanja škole, povećanju pohađanja škole i poboljšanju ukupne motivacije, kao i odnosa između učenika i njihovih nastavnika.

Rezultati istraživanja su potvrdili postojanje negativnog odnosa između roditeljske topline i psihičke neprilagođenosti kod dječaka i kod djevojčica. Psihološki problemi, agresija i neprijateljstvo su pozitivno povezani sa roditeljskim odbacivanjem, koje je na suprotnom kraju kontinuuma dimenzije toplina - odbacivanje. Dalje, studija rađena na indijskoj populaciji je pružila par zanimljivih nalaza. Prvi je taj da norme u indijskom društvu uslovljavaju patrijahalni sistem prema kojem je majka ta koja je ljubazna, a otac strog, hladan. Možemo reći da je primarno majka ta koja nudi najviše topline u takvoj porodičnoj strukturi. Međutim, ispostavilo se da je roditeljska toplina povezana sa akademskim postignućem i problemima u ponašanju na isti način kao u zemljama gdje su socijalne norme jednake među spolovima. Drugi interesantan nalaz jeste da djevojčice u prosjeku dobijaju više emocionalne topline od roditelja nego dječaci, to se može objasniti

teorijom rodnih uloga, prema kojoj se djevojčice percipiraju kao nježnije od dječaka te im zbog toga treba više pažnje. To predstavlja značajan izvor podrške za djevojčice da uspiju u društvu u kojem roditelji ne naglašavaju njihov uspjeh u školi. Ova toplina i podrška kada je praćena odgovarajućom strogošću i disciplinom čini autoritativni roditeljski stil (Parmar, Nathans, 2022)

Jedan od važnih nalaza koje treba spomenuti jeste da srednji nivo roditeljske topline slabije predviđa obrazovna ili profesionalna postignuća mladih. Nasuprot tome, konzistentnost roditeljske topline u srednjem djetinjstvu i adolescenciji se pokazala značajnim prediktorom postignuća. Dosljednost u toplini odnosa između roditelja i djece može pružiti arenu udobnosti koja omogućava djeci sigurno mjesto u sklopu kojeg se ona mogu razvijati i istraživati (Sun i sur., 2017).

3.1.8. Povezanost stilovi roditeljstva i osobnih obilježja djeteta koja imaju važnu ulogu u postizanju akademske prilagodbe

Kada je u pitanju odnos roditelj-dijete značajnu ulogu imaju i pojedina osobna obilježja djeteta. Rezultati recentnih istraživanja ukazuju na povezanost stilova roditeljstva sa dimenzijama kao što su samoeфикаsnost i samoregulacija. S druge strane, visoka razina samoeфикаsnosti i samoregulacije je značajna u objašnjenju različitih aspekata prilagodbe djeteta u školskom kontekstu.

3.1.8.1. Samoeфикаsnost

“Samoeфикаsnost se odnosi na vjerovanje pojedinca u njegovu/njenu sposobnost da uspješno obavi određeni zadatak ili postigne određeni cilj. To je samopouzdanje koje osoba ima u sopstvene sposobnosti da nešto postigne (Salim, Fakhr, 2023)”. “Samoeфикаsnost je faktor koji značajno modificira akademski uspjeh djece. Ono utječe na emocije koje student osjeća prema učenju i na metakognitivne strategije učenja, što se onda odražava na akademsko postignuće pojedinca (Hayat i sur., 2020).

Brojna istraživanja rađena na ovu temu su ukazala da stil roditeljstva može imati značajan utjecaj na samoeфикаsnost djeteta. Autoritativni stil roditeljstva, kojeg karakteriše toplina, reaktivnost na dječije potrebe i visoka očekivanja od ponašanja, dosljedno se povezuje sa s višim nivoom samoeфикаsnosti kod djece. Ovaj roditeljski stil pruža djeci sigurno i njegujuće okruženje u kojem mogu istraživati i razvijati

svoje sposobnosti i podstiče ih na nove izazove (Salim, Fakhr, 2023) Djeca autoritativnih roditelja su emocionalno zrelija, društveno neovisna, aktivnija i uspješnija od djece koja su imala autoritarne ili permisivne roditelje. Takvi roditelji razvijaju djetetovu socijalnu kompetenciju kroz zajedničke aktivnosti i razgovore i oslanjaju se na uvjeravanje, a ne na prisilu. Oni poštuju djetetovo mišljenje, prepoznaju djetetove kvalitete, postavljaju standarde za buduća ponašanja, dajući na taj način djetetu osnovu i podršku za postizanje svojih ciljeva. Emocionalno topli i podržavajući roditelji koji uvažavaju potrebe i mišljenja djece, stvorit će okruženje koje podstiče pozitivnu emocionalnost kod adolescenata i optimističan stav prema ishodima njihovih aktivnosti. Autoritativno roditeljstvo doprinosi razvoju kompetencija, te potiče razvoj otpornosti na niz negativnih utjecaja, uključujući stresne događaje i asocijalne vršnjake (Pavićević, Miljana, Zivkovic, Tijana, 2021).

Autoritarni stil roditeljstva je povezan sa nižim nivoom samopoštovanja i samoefikasnosti kod djece. Djeca odgajana u autoritarnim domaćinstvima mogu imati problema sa autonomijom, donošenjem odluka i mogu se osjećati manje sigurna u svoje sposobnosti.

S druge strane, popustljivi stil roditeljstva, ima mješovite učinke na samopoštovanje i samoefikasnost. Dok se djeca odrasla u permisivnim domaćinstvima mogu osjećati voljeno i podržano, mogu se boriti i sa granicama i disciplinom, što može utjecati na njihov osjećaj samoefikasnosti. Autoritativni stil roditeljstva, koji uravnotežuje visoka očekivanja sa toplinom i odgovornošću, povezan je s najpozitivnijim ishodima za samoefikasnost djece. (Salim, Fakhr, 2023)

Otac koji pruža podršku, ljubav i ohrabrenje, pomaže svom djetetu da razvije osjećaj akademske ali i generalne samoefikasnosti. Kada muški staratelj potiče dijete da: izrazi svoje misli, osjeća i želje, dozvoljava djetetu da donosi odluke u skladu sa svojim sposobnostima (visoka autonomija), kreira priliku za adolescenta da razvije osjećaj socijalne samoefikasnosti. Kada je otac topao, ali ne postavlja zahtjeve i dozvoljava djetetu da donosi odluke prije nego što bude spremno za njih, moguće je da adolescenti ne razviju osjećaj samoefikasnosti (Pavićević, Miljana, Zivkovic, Tijana, 2021). Majka koja je osjetljiva na potrebe djeteta i poštuje njegovo mišljenje pri donošenju važnih odluka za porodicu, promovira razvoj djetetovog osjećaja samoefikasnosti. Kada je majka više fokusirana na stvaranje i njegovanje poslušnosti kod djeteta putem fizičkog kažnjavanja (visoke prisile), moguće je da adolescenti

izgube kontrolu nad svojim emocijama te da izostane nastajanje osjećaja vlastite samoeфикаsnosti (Pavićević, Miljana, Zivkovic, Tijana, 2021).

3.1.8. 2. Samoregulacija djeteta

Roditeljski pristup, koji je usredotočen na upotrebu fizičkog kažnjavanja za kontrolu ponašanja, kojeg karakteriše nedosljednost u sprovođenju utvrđenih pravila dječijeg ponašanja i neefikasno postavljanje granica, može biti povezan sa usvajanjem vještina regulacije zasnovanih na strahu i nedostatku samopouzdanja jer roditelji nisu dali jasne i efikasne upute o tome kako se ponašati.

Kada roditelji praktikuju pozitivnu disciplinu kod kuće, oni daju svojoj djeci priliku da usvoje vještine kao što su pridržavanje pravila i razviju toleranciju na frustracije, što će im pomoći u procesu prilagođavanja školi i učenju akademskih sadržaja.

Istraživanja su pronašla da je prinudni stil roditeljstva negativno povezan sa akademskim učinkom. Prinudni stil roditeljstva karakteriše: primjena kažnjavanja, nedosljednost i nejasne granice u odnosu djeteta - roditelj. Ovakav stil ne podržava razvoj samoregulacijskih vještina. Visok stepen naklonosti praćen izražavanjem pozitivnih emocija, kao što su ljubljenje i grljenje, podržava i jača razvoj samoregulacije tokom djetinjstva (Checa, Abundis-Gutierrez, 2017).

3.2. STILOVI RODITELJSTVA I EMOCIONALNA PRILAGODBA DJECE U OBRAZOVNOM KONTEKSTU

Emocionalna prilagoba u obrazovnom kontekstu utiče na mentalno zdravlje djece, što se popratno odražava na sve ostale aspekte djelovanja. Odgojno-obrazovni kontekst bi trebao poticati klimu u kojoj djeca osjećaju pozitivne emocije. Pozitivni afekti prema školskom radu, pospješuju motivaciju za što boljom izradom tih zadataka, što se onda vraća učeniku u vidu visokih školskih ocjena. Štaviše, povezivanje pozitivnih emocija sa procesom učenja i radom u ranim godinama, će omogućiti održavanje motivacije za učenjem i u kasnijoj dobi, smanjujući vjerovatnoću pojave averzije. U drugu ruku, pored emotivnih stanja važna je izgradnja personalnih vještina djeteta koje će omogućiti optimalnu emocionalnu

prilagodbu u obrazovnom kontekstu. Ovo je posebno značajno u pogledu odnosa sa vršnjacima, jer djeca koja razumiju jezik emocija i adekvatno regulišu vlastite afekte će imati kvalitetnije socijalne interakcije sa drugima. Istraživanja su pokazala da stilovi roditeljstva imaju značajan utjecaj na emocionalna stanja i vještine emotivnog regulisanja i prepoznavanja u edukativnom kontekstu (McKinney i sur., 2011). U podnaslovima koji slijede, razmatrat će se utjecaj stilova roditeljstva na: razvoj emocionalne inteligencije, razvoj empatije i prosocijalnog ponašanja, pojavu negativnih emocionalnih stanja u vezi škole i na konzistentnost u disciplini/ophođenju prema djeci (Reid, 2023).

3.2.1. Stilovi roditeljstva i razvoj emocionalne inteligencije kod djeteta

Emocionalna inteligencija je vrsta inteligencije koja uključuje sposobnost obrade emocionalnih informacija i njihovog korištenja u rasuđivanju i drugim kognitivnim aktivnostima. Koncept emocionalne inteligencije je prvi put predstavljen od strane dva psihologa Peter Salovey-a i John D. Mayer-a. Prema Mayer-ovom i Salovey-jevom modelu iz 1997. godine, ona se sastoji od četiri sposobnosti: sposobnost tačnog opažanja i procjenjivanja emocija; sposobnost pristupanju i dozivanju vlastitih emocija u situacijama kada olakšavaju spoznaju; sposobnost razumijevanja emocionalnog jezika i korištenja afektivnih informacija; i sposobnost regulisanja vlastitih i tuđih emocija kako bi promovirali rast i dobrobit. Njihove ideje je popularizirao, u svom bestselleru, američki psiholog i naučni novinar Daniel J. Goleman, koji je modificirao definiciju kako bi uključio mnoge varijable ličnosti (American Psychological Association, 2015).

Emocionalna inteligencija je važna za pozitivan razvoj i uspjeh individue. Čovjek je emotivno i socijalno biće, a naše društvo je koncipirano tako da je za navigaciju kroz njegovu složenu strukturu potrebno adekvatno poznavanje jezika emocija. Uspješna regulacija vlastitih emocija i prepoznavanje tuđih, daju nam mogućnost da bolje vladamo sobom, da se povežemo sa drugima i tako napredujemo u životu na profesionalnom i personalnom planu. Djeca koja imaju optimalan nivo EI se mogu lakše prilagoditi obrazovnoj sredini i iz nje izvući što više koristi za sebe i svoj napredak. U istraživanju EI (emocionalne inteligencije) analiziraju se njene komponente, s obzirom na to da osobe mogu imati više ili niže rezultate na različitim komponentama. Važno je napomenuti da je emocionalna inteligencija pod jakim

utjecajem faktora dobi. To ne iznenađuje, s obzirom da se sa dobi i iskustvom naša znanja proširuju a vještine izoštravaju. U fazi kasne adolescencije, djeca razvijaju sposobnost složenog emocionalnog razumijevanja. Oni bolje shvataju društvene situacije i kako one mogu potencijalno izazvati emocionalne reakcije. Oni su, također, u stanju razumjeti pravila i scenarije emocionalnog prikaza, te su stoga sposobni upravljati prikazima emocija. Ovo je sasvim očekivani slijed dešavanja s obzirom na maturaciju i efekat socijalizacije, čije djelovanje je prisutno i traje tijekom cijelog procesa starenja.

U studiji koja je obuhvatila veliki uzorak muškaraca i žena (N=300) dobiveno je da percipirani stil roditeljstva predviđa emocionalnu inteligenciju (Wapano, 2021). Percipirano autoritativno roditeljstvo pozitivno predviđa EI, dok se pokazalo da je percipirano permisivno roditeljstvo povezano sa smanjenim EI. Tvrdi se da djeca stječu emocionalne vještine, mnogo brže kada na emocionalna ponašanja gledaju kao na obrazac ponašanja svojih roditelja (učenje po modelu). Od roditelja djeca uče emocionalna ponašanja koja su specifična za kontekst. Emocionalna ponašanja roditelja postaju pokazatelji koji su emocionalni izrazi prihvatljivi u određenim društvenim ili kulturnim okruženjima. Dakle, emocionalna ponašanja roditelja, mogu funkcionirati kao pravila emocionalnog prikaza za djecu, koja određuju koje emocije treba izraziti, a koje ne.

Autoritativni roditeljski pristup, opisan kao usmjeren na dijete, gdje je komunikacija jasna, otvorena i puna poštovanja i gdje su roditelji topli i vrše razuman nivo kontrole, predviđa razvoj emocionalnih kompetencija kod djeteta. Roditeljska strategija za koju se pokazalo da promoviše emocionalnu kompetenciju kod djece jeste pružanje podrške djeci da izraze svoja osjećanja i da se prema njima odnose na pozitivan način.

Kombinacija roditeljske autonomije, ohrabrenja i podrške usmjerenih prema vlastitoj djeci predviđa emocionalnu samoregulaciju među djecom. Kada su roditelji u stanju da izraze i upravljaju sopstvenim emocijama, djeca takođe razvijaju emocionalnu kompetenciju. Pored toga, rezultati ove studije su otkrili da permisivno roditeljstvo negativno predviđa EI. Ovo je u skladu s drugim nalazima koji su otkrili da adolescenti autoritativnih roditelja imaju bolje psihičko blagostanje i da imaju bolje društvene interakcije sa svojim vršnjacima od djece s permisivnim ili autoritarnim roditeljima. Druge studije su otkrile da autoritativno roditeljstvo proizvodi djecu koja su samoregulirajuća, samopouzdana i empatična prema

potrebama drugih, dok je otkriveno da permisivno roditeljstvo proizvodi egocentrično i nezrelo ponašanje kod djece (Wapano, 2021). Većina analiziranih istraživanja koja se bave istom ili sličnom tematikom, djelomično potvrđuju rezultate, prethodno prikazane studije. Ono mjesto na kojem dolazi do razlaza kod nekih studija jeste utjecaj permisivnog stila. U nekim studijama se pokazalo da je efekat permisivnog stila generalno negativan na EI, a drugim se, pak, pokazao da ima pozitivne učinke.

Prethodno prikazana studija od strane Wapano i sur (2021), je konstatovala negativnu korelaciju permisivnog stila sa razvojem EI. Međutim, u radu Nastasa i Sala (2012), permisivni roditeljski stil pozitivno i statistički značajno korelira sa stepenom razvijenosti emocionalne inteligencije. Prema njihovom objašnjenju roditelji koji usvoje permisivni ili demokratski stil formiraju adolescente koji su sposobni da: identifikuju i izražavaju svoje emocije, usvajaju pozitivan stav, budu iskreni prema sebi i poštuju sebe izbegavajući fokusiranje samo na logiku i razum; upravljaju vlastitim emocijama i impulsima, budu fleksibilniji, odvojeni od problema i izražavaju emocije na asertivni način; usmjeravaju svoju želju i nastojanje za postizanjem postavljenih ciljeva, preuzimaju inicijativu i održavaju optimističan stav prema životnim izazovima; znaju identificirati i prihvatiti osjećaje drugih, mogu učestvovati u emocionalnim problemima drugih izbjegavajući se uključiti u njihovo rješavanje, povezati se s osjećajima i potrebama drugih bez žrtvovanja vlastitog emocionalnog iskustva; inicirati, razvijati i održavati konstruktivne i kvalitetne međuljudske odnose; kao i da komuniciraju i efikasno sarađuju u grupnim aktivnostima. Ovo ima smisla, ukoliko se u obzir uzme dimenzija topline jer roditelji koji su angažirani oko svoje djece, podržavajući i topli u svom pristupu (reagovanju), su vjerovatniji da primijete da njihovo dijete pokazuje veći nivo emocionalne inteligencije. Permisivni i autoritativni roditelji imaju visoke rezultate na dimenziji topline. Učesnici koji su prijavili da su odgajani pod autoritarnim ili zanemarujućim roditeljskim stilom imali su niže rezultate na dvije od tri komponente EI, kao i na ukupnoj EI. Ovo je sasvim logičan ishod s obzirom da su ova dva stil roditeljstva okarakterisana niskom toplinom. Postavljanje oštih zahtjeva djeci, bez pružanja podrške, je povezano s nižim rezultatima na emocionalnoj inteligenciji (Cameron i sur., 2020). U konačnici, postoji konsenzus da je autoritativni stil podoban za promociju EI, dok su efekti permisivnog stila na EI varijabilni s obzirom na različite studije koje se bave ovom istom temom.

Roditelji koji preferiraju autoritarni ili diktatorski stil vjerovatnije će formirati krute, nefleksibilne tinejdžere, kojima su potrebna jasna pravila da bi se osjećali sigurno, koji ne preuzimaju odgovornost za svoja osjećanja već za njih krive druge, koji napadaju, komanduju, kritikuju, prekidaju, drže predavanja drugima, daju savjete drugima, donose vrijedne sudove o ljudima, skrivaju informacije ili lažu o svojim osjećajima, preuveličavaju ili umanjuju vlastita osjećanja, koji se ponašaju u skladu s osjećajima, a ne govore o njima i ne razmišljaju o budućim niti trenutnim osjećajima drugih (Nastasa, Sala, 2012).

Istraživanje Cameron i sur., (2020) stavlja akcenat na to da su roditeljski stilovi različit način reagovanja na dijete, odnosno različit način na koji roditelji odgovaraju mnogobrojnim izazovim koji dolaze sa odgojem djece - njihovo ponašanje, emocije, pitanja i sl. Način na koji roditelji reaguju na svoje adolescente (njihova ponašanja, emocije, zahtjeve, želje i sl.) ostavlja traga na stepenu razvijenosti emocionalne inteligencije i na to kako se ponašaju u međuljudskim odnosima. Sposobnost tinejdžera da upravljaju sopstvenim emocijama i impulsima, da budu fleksibilniji, odvojeni od problema i da izražavaju emocije na asertivni način u velikoj mjeri zavisi od stila koji su roditelji usvojili i odnosa između članova porodice (Nastasa, Sala, 2012).

U konačnici, može se zaključiti da postoji značajna beneficija u promoviranju optimalnog roditeljskog stila sa ciljem podsticanja pozitivnih rezultata emocionalne inteligencije. U modernom dobu gdje imamo porodice sa dva izvora prihoda (majka i otac oboje rade), gdje se granica između posla i života kod kuće zamagljuje, roditelji se muče sa nedostatkom vremena i manjkom energije za učinkovitu komunikaciju sa svojom djecom. U ovakvim uslovima, roditelji se odlučuju pretežno fokusirati na one najosnovnije biološke potrebe i potrebe za sigurnošću kod svoje djece, zanemarujući potrebe višeg reda kao što su potreba za iskazivanjem ljubavi, zajedničkim druženjem, razgovorom i sl. Savjetuje se da se roditelji osvijeste i nastoje povećati količinu iskazane topline, naklonosti i reagovanja na afektivne potrebe svoje djece (npr. pitati o djetetovim osjećajima ili prepoznati kada je dijete uznemireno i ponuditi mu da ga sasluša). Ovo bi trebalo pomoći da se roditelj preusmjeri sa zanemarujućih (štetnih) stilova na onaj optimalniji - autoritativni. (Cameron i sur., 2020).

3.2.2. *Stilovi roditeljstva i razvoj empatije i prosocijalnog ponašanje kod djece*

Empatija, (prema APA digital dictionary), predstavlja: “razumijevanje osobe iz njenog referentnog okvira, a ne iz vlastitog, ili zamjensko doživljavanje osjećaja, percepcija i misli te osobe. Empatija sama po sebi ne povlači motivaciju za pružanje pomoći, iako se može pretvoriti u suosjećanje ili ličnu nevolju, što može rezultirati djelovanjem (American Psychological Association, 2015)”. U navedenoj definiciji naglašava se da empatija i suosjećanja nisu sinonimi iako između njih postoji sličnost. Suosjećanje predstavlja “osjećaj zabrinutosti koji proizlazi iz svijesti o patnji ili tuzi drugog ” ili općenito, sposobnost da se sudjeluje i odgovori na brige ili osjećaje drugih (American Psychological Association, 2015)”. U suštini, empatija je više sposobnost da gledamo svijet iz pozicije druge osobe dok je suosjećanje doživljaj negativnih emocija, pretežno zabrinutosti zbog patnje kroz koju prolazi neko drugi. Važno je naglasiti da je empatija višedimenzionalni konstrukt kojeg sačinjavaju četiri aspekta: zauzimanje perspektive i fantazija, koje mjere kognitivnu empatiju te empatička zabrinutost i lični distress koji mjere afektivnu empatiju (Wang i sur., 2021).

Empatija je važna sposobnost koja omogućava da se povežemo sa drugima na dubljem nivou kroz razumijevanje i solidaciju sa njihovim emocijama i životnim okolnostima. Kao društvena bića, jedna od naših važnih potreba jesu drugi ljudi odnosno interakcija sa njima. U tu svrhu, empatija je najbolji način da se to postigne. Bez nje, ljudi postaju orijentirani prema sebi i svojim potrebama što ih odvaja od drugih. Dalje, empatija promovira prosocijalno ponašanje koje nas motivira da poboljšamo živote drugih ljudi. Na taj način se stvaraju prijateljstva i osjećaju benefiti subjektivnog doživljaja sreće zbog pomaganje drugima. Poznavajući moć koju ima empatija, ključno je da roditelji već od najranijeg perioda uče svoju djecu empatiji. Izoštavanje ove vještine će poboljšati socijalne interakcije djeteta u obrazovnom kontekstu. Iz tog razloga, vrijedi razmotriti uticaje stilova roditeljstva na razvoj empatije i prosocijalnog ponašanja kod djece.

Istraživanja su pokazala da su stilovi roditeljstva u značajnoj korelaciji s dječijim nivoom empatije, pri čemu je dječija empatija u pozitivnoj korelaciji s autoritativnim stilovima roditeljstva, a negativno s autoritarnim stilovima (Lin i sur., 2023). Autoritativni roditelji se s djecom slažu na prihvatljiv i topao način, a ohrabrenje i toplina roditelja mogu promovirati razvoj dječije empatije, jer na ovaj način roditelji prihvataju osjećanja vlastite djece, te su ta djeca onda sklonija

emocionalnom razumijevanju i prihvatanju drugih. Obrnuto, kada se prema djeci postupa negativno i grubo, to će negativno utjecati na razvoj njihove sposobnosti empatije. Dalje, nivo/razina empatije je negativno povezana sa agresivnim ponašanjem. Visoko empatična djeca su više usklađena s emocijama i potrebama drugih, čime promiču prosocijalna ponašanja, a izbjegavaju ili smanjuju agresiju prema drugima. S druge strane, djeca sa niskom empatijom su manje sposobna da percipiraju emocionalne informacije, što rezultira agresivnijim antisocijalnim ponašanjima. Ovi rezultati potvrđuju ideju da empatija igra vitalnu ulogu u poticanju razvoja moralnog ponašanja i socijalne adaptacije kod pojedinaca (Lin i sur., 2023). Studija, rađena sa djecom iz jednog vrtića u Kini, je pokazala da je autoritativni stil roditeljstva u pozitivnoj korelaciji sa empatičnom sposobnošću djece, dok su autoritarni, permisivni i odbacivajući stil roditeljstva u negativnoj korelaciji sa empatičkom sposobnošću djece. Rezultati ove studije pokazuju da je sposobnost empatije između mališana u vrtiću u određenoj mjeri pod utjecajem stila roditeljstva njihovih roditelja (Ya, 2023). Autoritativan stil roditeljstva pomaže djeci da bolje razumiju i saosećaju se sa osjećajima i iskustvima vršnjaka, čime se dalje razvija empatija prema vršnjacima. Također, on potiče razvoj prosocijalnog ponašanja kod male djece. Što se tiče ostala tri roditeljska stila, posebno autoritarnog roditeljskog stila, izrazito ugnjetavanje i neefikasan odgovor roditelja na djecu će smanjiti dječiji osjećaj samoeфикаsnosti i postignuća, što dovodi do nespremnosti djece da aktivno komuniciraju sa svojim vršnjacima, što će uticati na razvoj empatije. Autoritarno roditeljstvo ne pomaže djeci da formiraju dobru empatiju sa vršnjacima (Ya, 2023). Dakle, u predškolskoj fazi, roditelji treba da minimiziraju autoritarno ponašanje i da prihvataju emocionalnost vlastite djece, poštuju njihove sklonosti i mišljenja, podstiču samoizražavanje i efikasno odgovaraju na njihove potrebe. Mučni stilovi roditeljstva mogu djeci pružiti destruktivan model za razvoj empatije, što zauzvrat može povećati njihovo agresivno ponašanje (Lin i sur., 2023). Također, stilovi roditeljstva indirektno promoviraju dječiji altruizam kroz efekte dječije empatije. Empatična djeca češće će se ponašati na altruistički način jer su osjetljiva na potrebe drugih pojedinaca. Majčinska i očinska pretjerana zaštita su u negativnoj korelaciji s dječjim altruizmom (Guo, Feng, 2017).

Roditeljski stil utiče na dječiju empatiju kroz porodične komunikacijske obrasce. Načini komuniciranja unutar porodice se mogu razlikovati s obzirom na stepen do kojeg članovi porodice podržavaju jedni druge da djeluju slobodno i udobno u

interakciji, diskusiji i komunikaciji o određenim stvarima. Konformistički oblik komunikacije između roditelja i djeteta se opisuje kao obrazac, koji pokazuju članovi porodice, a koji ilustruje u kojoj mjeri svaki član porodice naglašava slične stavove, vrijednosti i uvjerenja. Ovakav stil komunikacije, karakterističan za autoritarni stil roditeljstva, može smanjiti razvoj empatije kod djece. S druge strane, kada se primjenjuje otvoreni oblik komunikacije, gdje se više naglašavaju stavovi, vrijednosti i uvjerenja svakog člana porodice, pospješuje se razvoj empatije. Autoritativni i permisivni roditeljski stil mogu dodatno poboljšati empatiju kada članovi porodice primjenjuju komunikacijske obrasce orijentirane na podržavanje jedni drugih da komuniciraju, razgovaraju i govore slobodno i udobno o određenim temama ili pitanjima (otvorena komunikacija). Autoritativne roditelje odlikuju stabilnost, naklonost i praćenje koji utiču na dječije emocije. Oni pružaju korisne smjernice za djecu, omogućavajući im da racionalno razmišljaju prije nego što djeluju, kroz otvorenu komunikaciju, pozitivnu interakciju i diskusiju. Autoritarni roditelji češće koriste porodičnu komunikaciju koja je orijentirana prema konformizmu. Ona bi mogla inhibirati razvoj empatije kod djece.

U ovoj studiji, autoritarno i permisivno roditeljstvo imaju pozitivnu korelaciju s konformističkim i otvorenim oblikom komunikacije. Ovo se može objasniti time da, premda, permisivni i autoritarni roditelji koriste otvoreni tip komunikacije to ne znači da će djeca kroz razgovor dopustiti da im roditelji imaju uviđaj u misli i osjećaje. U oba slučaja djeca nisu voljna otvoreno razgovarati iako roditelji podržavaju taj oblik komunikacije. To može značiti da se ne osjećaju dovoljno sigurnim i/ili motivisanim da to učine i u tom slučaju, u kombinaciji sa ova dva stila, otvorena komunikacija nema isti efekat kao što to ima kod autoritativnog stila roditeljstva (Abdullah, Salim, 2020).

3.2.3. Stilovi roditeljstva i prisustvo neprijatnih emocionalnih stanja kod djeteta

Kada su u pitanju emocionalna stanja, od velike je važnosti razmotriti kako se dijete osjeća u odnosu na školu, školske zadatke i evaluaciju. Nekoj djeci je drago otići u školu, družiti se sa svojim prijateljima i može se reći da pretežno osjećaju pozitivne emocije. Djeca koja imaju razvijena pozitivna osjećanja prema školi i školskim obavezama bolje napreduju, više su motivisana, imaju pozitivniji stav prema evaluaciji. S druge strane, neka djeca mogu doživljavati snažne negativne emocije u

vezi škole i edukativnih dužnosti. To su najčešće anksiozni i depresivni simptomi, koji se održavaju na kvalitet funkcionisanja djeteta i povećavaju vjerovatnoću psihosomatskih tegoba (mučnina, povraćanje, glavobolje,). Pod utjecajem negativnih emocija, pogotovo ako su hronične, narušava se psihofizičko zdravlje djece što se odražava na sve aspekte prilagodbe u školi. Zbog toga, važno je da se razmotri doprinos stilova roditeljstva emocionalnim stanjima djeteta u obrazovnom kontekstu.

Uočeno je da postoji značajna povezanost između stilova roditeljstva i različitih emotivnih stanja djece u kontekstu škole i školskih zadataka. Veća anksioznost je izražena kod učenika koji percipiraju više autoritarne i permisivne stilove roditeljstva. Autoritarni stil ima pozitivnu povezanost sa simptomima anksioznosti i depresije kod djece. Rezultati studija pokazuju da postoji povećan rizik od simptoma anksioznosti i depresije među adolescentima odgajanim uz nisku njegu (niska toplina) i visoku zaštitu (visoka kontrola) koja je karakteristična za ovaj način odgoja (Cameron i sur., 2020). Veliki broj istraživanja povezuje anksioznost kod djece sa porodičnim uzrocima, kao što su pretjerana kontrola, pretjerana zaštita, negativnost, neodgovaranje i odbacivanje. Roditelji anksiozne djece pretjerano kontroliraju, intenzivno reguliraju dječje aktivnosti i/ili rutine, vrlo su nametljivi i obeshrabruju samostalno rješavanje problema te su previše zaštitnički nastrojeni i zabrinuti. Autoritarni roditelji imaju visoka očekivanja od svoje djece u pogledu akademskog napretka zbog čega nastoje formirati dječiju rutinu koja će omogućiti što veći edukativni progres. Oni mogu smanjiti količinu slobodnog vremena svoje djece u korist učenja i vanškolskih edukativnih aktivnosti sa ciljem povećanja akademskog uspjeha. Nedostatak slobodnog vremena može voditi ka ljutni zbog nepravde i melanholičnim stanjima. Također, autoritarni roditelji često posežu i za tjelesnim kažnjavanjem kao načinom postizanja discipline a koji je povezan s nižim nivoom emocionalnog razumijevanja i nižom emocionalnom regulacijom kod djece (Alegre, 2011). Sve ovo stvara ogroman psihološki pritisak na djecu da postignu zacrtane ciljeve. Ti ciljevi mogu biti neusklađeni sa stvarnim mogućnostima, zanimanjem i motivacijom djeteta što stvara dodatne probleme (Butnaru, 2016). U školi, djeca se mogu osjećati tužno i nelagodno. Ona se ne mogu opustiti jer bi svaki nepromišljeni poduhvat mogao ugroziti njihovu ocjenu, vladanje i imidž koju su stvorili u očima nastavnika, zbog čega se samo fokusiraju na edukativne aktivnosti što ih izolira od ostale djece i indikuje negativne afekte. Dalje, djeca mogu razviti ispitnu anksioznost. Ispitna anksioznost predstavlja pojavu anksioznih simptoma u uslovima u kojima

osoba iščekuje testiranje i/ili se trenutno nalazi u procesu testiranja. Dan prije same evaluacije, djeca mogu iskusiti probleme sa spavanjem, smanjen apetit i nervozu. Tijekom samog testiranja mogu doživjeti glavobolju, mučninu, ubrzano disanje, ubrzan rad srca. Normalno je da se svako osjeća pomalo nervoznim pred evaluaciju, ali vrlo jaki simptomi ometaju uradak na testu (Mayo Clinic Q and A: Helping a Child with Test Anxiety, 2021). Staratelji koji pretjeruju u naglašavanju školskog uspjeha kroz opetovano ponavljanje svojih očekivanja i kroz prijetnje o posljedicima ukoliko se njihova očekivanja ne ispune, potiču pojavu jakih simptoma ispitne anksioznosti, koji snižavaju performans. U suštini, ovdje je riječ o strahu od neuspjeha, strah da se ne iznevjeri očekivanje roditelja i izgubi njihova naklonost (Butnaru, 2016).

Roditeljska toplina i davanje određenog stepena autonomije pri disciplini je jako važno za promociju pozitivnih a snižavanje negativnih afekata u edukativnom kontekstu. Istraživanja su utvrdila negativnu vezu između roditeljske topline i internalizirajućih simptoma kod djece i adolescenata. Autoritativni i permisivni roditelji koji su topli u svome ophođenju sa djecom, razgovaraju sa njima o njihovim emocijama, prihvataju svoju djecu i bezuslovno izražavaju svoju ljubav i naklonost prema njima, grade djecu sa većom rezistencijom na internalizirane probleme, s tim što se autoritativni način odgoja izdvaja kao najbolji od ta dva stila zbog balansa između kontrole i topline. Također, pronađena je negativna vezu između davanja autonomije i internaliziranih simptoma kod adolescenata. Autoritativni roditelji vrše optimalan nivo kontrole nad svojom djecom i dopuštaju im određenu količinu autonomije. Ne treba se zaboraviti da su djeca samostalna bića koja imaju svoje želje i interese koji se trebaju uvažiti. Kada uvažimo njihovu individualnost i damo im mogućnost da donese odluka za sebe i porodicu to omogućava veći osjećaj kontrole koji smanjuje anksiozne i depresivne simptome (Gorostiaga i sur., 2019). Autoritativni i permisivni stil roditeljstva su kroz istraživanja opetovano povezani sa manjom depresijom (Lt i sur., 2018).

Konzistentnost u roditeljskom ophođenju prema dijeteu je još jedan važan faktor koji se može odraziti na anksiozne simptome kod djece. Ljudi vole kada je njihovo okruženje strukturirano i predvidivo. Neizvjesnost i manjak strukture potiče pojavu tjeskobe, nemira i straha. Djeca koju roditelji nekad kažnjavaju a nekad ne kažnjavaju ili čak nagrade za identično ponašanje, doživljavaju zbunjenost i strepnju. Ako roditelj jednom disciplinira dijete zbog "loše" ocjene ili neizvršenja zadatka a potom to isto ne uradi naredni put - da li će dijete dobiti kaznu ili ne zavisi od raspoloženja

roditelja - onda će uvijek postojati nesigurnost u pogledu roditeljske reakcije što inducirana hronično stanje opreza i strepnje. Ovo nije dobro za mentalno zdravlje učenika kao ni njihov uspjeh u školi (Butnaru, 2016).

Ovi nalazi ukazuju na relevantnost roditeljskih stilova za školsku anksioznost i depresije te potrebu da se roditelji potaknu na primjenu toplijeg, demokratkog, pretežno autaritativnog pristupa odgoju umjesto pretjerane kontrole, odbijanja i pretjeranog zaštitničkog ponašanja (Butnaru, 2016).

3.2.4. Konzistentnost roditelja i emocionalna prilagodba djece i adolescenata

Nedosljednost u roditeljskom postupanju se može pojaviti u tri oblika: vremenska, situacijska i nedosljednost između oca i majke. Vremenska nedosljednost je nekonzistentnost u reakciji roditelja na istu situaciju s vremena na vrijeme, situacijska nedosljednost je nekonzistentnost u reakciji roditelja iz jedne situacije u drugu, a nedosljednost između oca i majke je nekonzistentnost između dva roditelja u njihovoj reakciji na iste situacije. U suštini, vremenska nedosljednost je ona koja se pokazala kao ona sa najvećim negativnim efektom na mentalno zdravlje djece. To se može objasniti time što dijete ne može predvidjeti vremensku nedosljednost, dok se druga dva oblika nekonzistentnosti mogu predvidjeti. Dijete može predvidjeti i naviknuti se na razlike između reakcije oca i majke na istu situaciju. On ili ona, također, mogu predvidjeti i naviknuti se na to da će roditelji biti više strogi po određenim pitanjima dok će, pak, u drugim situacijama biti popustljiviji. Ova predvidljivost pomaže djetetu da se bolje snađe i pripremi za posljedice, dok u vremenskoj nedosljednosti dijete ne može biti pripremljeno, pa se može osjećati ranjivo, bespomoćno, ambivalentno i smatrati da se s njim nepravedno postupa. Negativan efekat nedosljednosti između oca i majke se može objasniti osećajem nepravde koji nastaje kada je jedan roditelj strog, a drugi fleksibilan (Dwairy, 2009).

Rezultati studija pokazuju da adolescenti pokazuju niži nivo stresa kada postoji dosljedan stil između dva roditelja, nego u situacijama nedosljednih stilova. Ovo je važno za sve mjere stresa koje su preduzete u porodičnom kontekstu, školskom kontekstu i u odnosu na vršnjake (Garcia Linares i sur., 2014). Nedosljedni roditelji mogu uzrokovati ambivalentnost koja narušava psihički razvoj djeteta, a poremećena djeca mogu uzrokovati uznemirenost i zbunjenost kod roditelja, natjerati ih da s

vremena na vrijeme isprobaju nedosljedne tretmane (vremenska nedosljednost) ili natjerati jednog roditelja da primjenjuje drugačiji tretman od onog drugog roditelja (nedosljednost oca i majke). Nedosljednost je bila veća kod očeva nego kod majki. Što su majke obrazovanije i imaju bolji socijalni status, to su njihove reakcije bile dosljednije.

Dalje, rezultati studije Lippold i sur., (2016) su pokazali da je dosljednost pozitivnih interakcija roditelj-dijete bila povezana s manjim brojem simptoma narušenog fizičkog zdravlja i manjim brojem simptoma depresije za starije — ali ne i mlađe — adolescente. Ovi nalazi podržavaju prethodna istraživanja koja pokazuju da je nedosljednost u roditeljskoj naklonosti bila povezana sa simptomima depresije kod mladih. Stariji adolescenti koji doživljavaju prijetnje svojoj autonomiji—uključujući nedosljednost u roditeljskoj podršci njihove nezavisnosti, također, mogu imati više problema prilagodbe jer roditeljska nekonzistentnost može odražavati nesposobnost roditelja i mladih da uspješno procjene i ponovno uspostave međusobni odnos. Zauzvrat, nedostatak autonomije je povezan s nižim samopoštovanjem i povećanim rizikom od simptoma depresije u adolescenciji. Nedosljednost u pozitivnim interakcijama s roditeljima može utjecati na samopercepciju mladih, što dovodi do nesigurnosti i sumnje u sebe, te niske samoefikasnosti. Roditeljska nedosljednost može imati jake veze s depresijom s obzirom na povećani rizik od internalizacije problema u ovom vremenskom periodu. I stres zbog nedosljednih i nepredvidivih odnosa između roditelja i djece može utjecati na imunološki sistem mladih, što rezultira sa više simptoma narušenog fizičkog zdravlja (Lippold i sur., 2016). Nekonzistentnost između eksplicitnih i implicitnih poruka koje šalje roditelj koji obezvređuje i kažnjava djetetove negativne emocije, ali koji i sam slobodno modelira takvu emocionalnu ekspresivnost, može biti izrazito zbunjujuća za djecu s vjerovatnim negativnim posljedicama po njihovu socioemocionalnu kompetenciju (Mirabile, 2014).

Istraživanje Ren i sur., (2022) je pokazalo da dosljedne rutine predviđaju dječije rane matematičke vještine, sposobnost verbalnog izražavanja, društvene vještine i probleme u ponašanju. Ovi nalazi su u skladu s prethodnim istraživanjima koja pokazuju da su dosljedne porodične rutine tokom ranog djetinjstva predviđale bolje opće kognitivne sposobnosti, rane vještine čitanja, matematike, prosocijalno ponašanje, društvene vještine i kasnije akademsko postignuće, kao i manje problema u ponašanju. Nadalje, dosljedne rutine pomažu u stvaranju sigurnog, predvidljivog i

organiziranog kućnog okruženja, a kao rezultat toga, formira se osjećaj pripadnosti i porodične kohezije, što može olakšati rano učenje djece kod kuće. Konačno, dosljedne rutine, također, igraju važnu ulogu u dječijoj samoregulaciji (Ren i sur., 2022).

3.3. STILOVI RODITELJSTVA I SOCIJALNA PRILAGODBA U OBRAZOVNOM KONTEKSTU

Socijalna prilagodba predstavlja najvažniji aspekt društvenog razvoja svake osobe - omogućava ljudima da na optimalan način ulaze u odnos sa svojom sredinom, ostvarujući uspjeh na različitim životnim poljima kao što su: ljubav, prijateljstvo, akademski uspjeh, porodica itd. Istraživanja su pokazala da povećanje socijalne prilagodbe vodi ka boljem razumijevanju i percepciji okolnih dešavanja, kao i izoštrenijoj sposobnosti ispravnih verbalnih i bihevioralnih odgovora na ta dešavanja. Dalje, ona povećava sposobnosti kontrole vlastitog ponašanja, sposobnosti izdržavanja i nošenja sa frustracijom, potiče veću fleksibilnost, osjećaj sigurnosti, i želju za uspostavljanjem društvenih odnosa. To vodi ka većem samopoštovanju i boljem akademskom uspjehu za djecu u obrazovnom kontekstu (Safara, Rafiee, 2020). S obzirom na sve ove benifite koje nudi socijalna prilagodba, potrebno je prikazati kako stilovi roditeljstva utječu na različite pokazatelje socijalne prilagodbe.

3.3.1. Stilovi roditeljstva i socijalne vještine djece u interakciji sa vršnjacima

U društvenom kontekstu sposobnost empatije, socijalne vještine i poznavanje socijalnih pravila utječe na broj i kvalitet vršnjačkih odnosa koje će dijete steći u obrazovnom kontekstu. U društvenom kontekstu empatija pomaže učenicima da razumiju svoje i tuđe misli i emocije. Uz izoštrenu vještinu empatije djeca bolje razumiju gledište vršnjaka te mogu adekvatnije odgovoriti na njihovo ponašanje. Neka djeca ne mogu najbolje razumijeti namjere, motivaciju i verbalno i neverbalno ponašanje onih oko sebe. Naprimjer, neko dijete može pogrešno protumačiti prijateljsku zabrinutost vršnjaka kao smicalicu ili obrnuto. U tim okolnostima kada dijete nema adekvatno ravijene ove vještine, može doći do toga da ga vršnjaci odbace

jer se ponaša čudno - odgovor nije društveno prihvatljiv niti očekivan (Safara, Rafiee, 2020). Adolescenti koji dobro razumiju društvena pravila imaju jake i stabilne odnose sa porodicom i vršnjacima te razvijaju visok nivo samopoštovanja, akademske samoefikasnosti i akademskog postignuća. Istraživanja su pokazala da djeca autoritativnih roditelja imaju: visoko izražene međuljudske vještine, vještine upravljanja ljutnjom i prilagođavanja promjenama, vještine suočavanja s pritiskom vršnjaka, vještine verbalnog izražavanja, vještine samokontrole i vještine slušanja. Prethodno spomenute vještine pomažu djetetu da ostvari optimalan kvalitet socijalne interkacije sa svojim drugovima iz klupe. Vještine upravljanja ljutnjom i prilagođavanja promjenama omogućuju djeci da se nose s izazovnim situacijama bez gubitka kontrole ili agresije, što olakšava održavanje pozitivnih odnosa s drugima. Uz to, sposobnost suočavanja s pritiskom vršnjaka omogućuje djeci da se osjećaju samopouzdana i sigurno u društvenim situacijama, dok vještine verbalnog izražavanja omogućuju jasno i učinkovito komuniciranje svojih osjećaja i potreba. Samokontrola i vještine slušanja također igraju važnu ulogu jer omogućuju djeci da pažljivo slušaju druge, kontroliraju svoje impulzivne reakcije te izraze suosjećanje i razumijevanje prema sugovorniku, što dodatno jača međuljudsku povezanost i podršku (Adegboyega i sur., 2017).

Autoritarni roditeljski stil je negativno povezan sa prethodno nabrojanim socijalnim vještinama. Adolescenti, odgajani autoritarnim roditeljskim stilovima, češće su se uključivali u aktivno i pasivno nasilje. Razlog ovome može biti niska empatija. Agresivno ponašanje može stvarati osjećaj nelagode i straha kod vršnjaka, što narušava njihovo povjerenje, zbog čega oni počinju izbjegavati jedno takvo dijete, kako bi izbjegli konflikt. Dalje, agresivna djeca često krše društvene norme i vrijednosti zajednice, što može dovesti do stigmatizacije agresivnog djeteta od strane vršnjaka. U konačnici sve ovo može dovesti do toga da to dijete bude potpuno izolovano od svojih vršnjaka. Ako roditelji imaju prejaku psihološku i ponašajnu kontrolu nad svojom djecom, doći će do negativnih posljedica u vidu socijalne neprilagođenosti i loše društvene sposobnosti. Roditeljska toplina ima pozitivan učinak na adolescente, kako na agresivne, tako i na neagresivne adolescente (Guo, 2022). Adolescenti iz permisivnih porodica, bez obzira na pol i godine, imali su manje sklonosti ka aktivnom nasilju.

Zasnovano na modelu teorije socijalnog učenja, postulirano je da roditeljske prakse mogu oblikovati društveno ponašanje djeteta i njegove strategije rješavanja

društvenih problema, čime utiču na evaluaciju i odgovore vršnjaka prema njihovom djetetu. Pokazujući topla i podržavajuća ponašanja prema svojoj djeci, roditelji pružaju model empatije i osjetljivog društvenog ponašanja, izazivajući slična prosocijalna ponašanja kod svoje djece, koja onda potkrepljuju pohvalama i naklonošću. Kada njihova djeca primjenjuju ova naučena ponašanja u svojim interakcijama, to izaziva pozitivne odgovore od vršnjaka, što pospješuju socijalnu prilagodbu. Korištenje induktivnog rasuđivanja i pozitivne komunikacije vodi ka boljem razumijevanju društvenih normi i razvoju socijalnih vještina, olakšavajući razvoj socijalno-kognitivnog zaključivanja i vještina rješavanja društvenih problema kod djece. U međuljudskim odnosima, djeca su u stanju da predvide odgovore koje će najvjerojatnije dobiti od drugih i mogu koristiti ove informacije da usmjeravaju svoje ponašanje, čak i u novim kontekstima (Domitrovich, Bierman, 2001).

3.3.2. Povezanost stilova roditeljstva i samopoimanja djece sa socijalnom prilagodbom u obrazovnom kontekstu

Self - koncept predstavlja nečiji opis i evaluaciju sebe, uključujući psihološke i fizičke karakteristike, kvalitete, vještine, društvene uloge i tako dalje (American Psychological Association, 2015). To je dinamičan sistem koji je povezan sa uvjerenjima, vrijednostima, interesovanjima, talentima i sposobnostima osobe. Prema self koncept modelu, samopoimanje se sastoji od šest dimenzija: samopoštovanje, samopouzdanje (samovrijednost), slika o sebi (fizička), idealno ja, društveni identitet ili društvene uloge, lične osobine i kvalitete (MA, 2018). Samopoimanje je opšta procjena ljudi o sebi, koja može biti pozitivna ili negativna. (Aabedi-Asl, Hamid-Reza1, Refahi. Zhaleh, Refahi. Niloofar, 2017). Osobe koje karakteriše pozitivno samopimanje su uspješne u svom životu, imaju visoko samopouzdanje, talentovane su, emocionalno stabilne, sposobne da rade i imaju dobre međuljudske vještine i odnose sa ljudima. Oni koji pretežno posjeduju negativno samopoimanje često prave sebi određene probleme koji ih sputavaju u životu. To se ogleda u neadekvatnom upravljanju vlastitim životnim okolnostima. Lahko se osjećaju nezadovoljnim sobom i stvarima koje se dešavaju oko njih. Redovno su izloženi kritikama od strane roditelja, prijatelja i nastavnika zbog čega postaju pasivniji i ne znaju kako da se slažu sa ljudima koji ih okružuju (Ab, O., Rahman, Shahrin, N. N., Kamaruzaman, Z, 2017).

Adolescenti sa većim samopoštovanjem pristupaju vršnjacima drugačije nego adolescenti sa nižim samopoštovanjem. Oni koji imaju veće samopoštovanje demonstriraju kompetencije koje su važne u prijateljskim odnosima kao što su: pokretanje razgovora i odnosa izvan konteksta učionice, prikladno otkrivanje ličnih podataka, iskreno izražavanje mišljenja i taktično pružanje emocionalne podrške prijateljima. Adolescenti sa niskim samopoštovanjem vjerovatno nemaju ove specifične interpersonalne kompetencije i vjerovatnije je da će imati poteškoća u uspostavljanju i održavanju intimnih prijateljstava (Deković, Meeus, 1997).

Postoji jaka veza između samopimanja i socijalne prilagodbe djece u obrazovnom kontekstu. Naime, djeca koja imaju pozitivno samopimanje su prihvaćenija od strane drugih ljudi, što uključuje i vršnjake. Ona pokazuju veći uspjeh u socijalnoj prilagodbi te samim tim i veći potencijal za napredak u edukativnom kontekstu. Kada neko ima pozitivan koncept sebe, osjeća se vrijednijim zbog visokog samopoštovanja, ponaša se samouvjereno i tako se nosi i u socijalnim kontekstima što vodi ka tome da ga vršnjaci više cijene. Socijalno prilagođavanje koje proizlazi iz pozitivnog samopimanja pruža osobi sposobnost suočavanja sa psihološkim pritiscima u obrazovnoj sredini. Djeca koja imaju negativno samopimanje imaju veću vjerovatnoću od neuspjeha u socijalnoj prilagodbi. Ona imaju lošu sliku o sebi, ne cijene sebe pa se tako i nose u međuljudskim odnosima zbog čega ih drugi odbacuju i oni postaju društveno izolirani. Društvena izolacija vodi ka negativnim emotivnim stanjima, kao što su depresija te smanjenju akademskog performansa. Oni koji imaju negativnu percepciju o sebi često pokazuju nižu društvenu efikasnost i suočavaju se s problemom uspostavljanja bliskih odnosa sa svojim vršnjacima. To sve rezultira lošom socijalnom prilagodbom koja se manifestira u obliku: gubitka motivacije, frustracije, anksioznosti i depresije (Yengimolki i sur., 2015).

Sada kada su poznati nezanemarljivi efekti samopimanja na socijalnu prilagodbu, važno bi bilo razmotriti kako različiti stilovi roditeljstva utiču na formiranje self -koncepta. Postoji značajna povezanost između različitih roditeljskih stilova i samo-koncepta kod djece. Pokazalo se da su permisivni i autoritarni stilovi negativno povezani dok je autoritativni stil pozitivno povezan sa samopimanjem kod djece.

Pozitivna korelacija između autoritativnog stila roditeljstva i samopimanja sugerise da porodično okruženje koje pruža podršku djeci osigurava razvoj nezavisnosti, samoaktualizacije i prepoznavanja koji potiču razvoj pozitivnog self

koncepta (Ab i sur., 2017). One koji su odgojeni autoritativnim stilom obilježava pozitivno samopoimanje - oni su vedri i sigurni u vlastitu sposobnost savladavanja novih zadataka i snalaženja u socijalnim kontekstima (Aabedi-Asl, Hamid-Reza1, Refahi. Zhaleh , Refahi. Niloofar, 2017). Ovo se može objasniti time što adolescenti, kroz autoritativni odgoj, dobijaju pozitivne povratne informacije o sebi od svojih staratelja, što prirodno podstiče osjećaj vlastite vrijednosti (Deković, Meeus, 1997).

Prethodna istraživanja sugeriraju da autoritarni stil roditeljstva i permisivni roditeljski stil imaju negativan utjecaj na samopoimanje adolescenata. U okviru autoritarnog odgoja vlada stroga kontrola koja onemogućava razvoj nezavisnosti i osjećaja autonomnosti. Zbog toga, djeca se mogu osjećati kao da su nesposobna i imati negativnu sliku o sebi i svojim sposobnostima da se nose sa životnim situacijama. Pretjerana zaštita od strane roditelja, i prevelik fokus na akademski napredak može dovesti do toga da djeci fali određenih socijalnih vještina zbog čega ispašta njihova mogućnost socijalne prilagodbe u školi. Dalje, ovi roditelji često više kritiziraju nego što hvale dijete, pretežno se orijentišući na njegove greške a manje na ono što je dobro uradilo. Nepažljivo, bezbrižno roditeljstvo podrazumijeva negativnu procjenu djeteta koju će djeca vjerovatno internalizirati. To vodi ka nastanku samokritiziranja i nezadovoljstva sobom i svojim sposobnostima, što ih čini manje samopuzdanim zbog čega se u odnosima sa vršnjacima mogu postaviti na način koji drugima daje do znanja da su oni bezvrijedni. Ovo otvara vrata tome da ih vršnjaci ne poštivaju ili čak može biti poziv na bullying koji znatno narušava kvalitet socijalne prilagodbe u obrazovnom kontekstu (Altaf i sur., 2021). Autoritarni stil je povezan sa niskim samopoimanjem, nedostatkom kreativnosti u rješavanju problema i niskim društvenim i komunikacijskim vještinama (Ab i sur., 2017). Djeca će imati problema u društvenim odnosima i postizanju samostalnosti, te će postati ljuta, povučena, tužna i osjetljiva na stres i pritisak (Aabedi-Asl, Hamid-Reza1, Refahi. Zhaleh , Refahi. Niloofar, 2017).

Djeca permisivnih roditelja imaju pretežno nisko samopimanje. Razlog tome može biti izostanak discipline koja bi djeci pomogla da se osjećaju sigurnijim u svoje granice, sposobnosti i jake strane. Bez jasnih putokaza tijekom odgoja ona postaju nesigurna i u socijalnim situacijama se mogu ponašati agresivno i nepredvidivo što se loše odražava na njihovu socijalnu prilagodbu u školskoj ustanovi (Ab i sur., 2017).

3.3.3. *Stilovi roditeljstva i uključenost djece u vannastavne aktivnosti*

Škole često organiziraju veliki izbor vannastavnih aktivnosti od različitih sekcija do sportskih klubova. One predstavljaju dobar izbor za one učenike koji žele produbiti svoje znanje o određenoj temi, družiti se sa drugima ili pak samo naći nešto što će im popuniti vrijeme nakon škole. Kroz članarinu u sekcijama učenici mogu poboljšati svoja znanja tako da se to odrazi na njihov akademski uspjeh. Također, učestvovanje u takvim aktivnostima je znak pozitivne socijalne prilagodbe. Učestvovanje u zajedničkom druženju na vannastavnim aktivnostima pomaže djeci da pronađu one s kojima dijele zajedničke interese, uvježbaju socijalne vještine i grade prijateljstva. Roditelji, s obzirom na način na koji odgajaju svoje dijete, mogu drugačije posmatrati i cijiniti različite vannastavne aktivnosti.

Autoritarni roditelji su često fokusirani isključivo na akademski uspjeh. To ih može navesti na to da djecu motivišu da budu dio specifičnih sekcija koje bi mogle promovirati njihov obrazovni progres. U suštini vannastavne aktivnosti bi trebale biti u skladu sa željama i interesima djeteta bez nametanja od strane roditelja. Određeni stavovi autoritarnih roditelja mogu djeci “zabraniti” učestvovanje u određenim sekcijama. Međutim, forsiranje djece da učestvuju u aktivnostima koje ne vole, ne vodi ka ničemu pozitivnom. Ona neće imati motivaciju da aktivno učestvuju i savladaju predodređenih vještina i znanja planiranih tom sekcijom i čak mogu razviti averziju. Dalje, roditelji koji imaju velike akademske ciljeve mogu pretjerati sa brojem sekcija u koje upišu svoje dijete. Iako jeste bitno da djeca imaju neke vannastavne aktivnosti, važno je i da imaju mogućnost druženja van obrazovnog konteksta. U suprotnom, mogla bi razviti otpor i odbojnost prema edukativnim aktivnostima (Ashbourne, Andres, 2015).

Djeca permisivnih roditelja, zbog svog načina ophođenja koji često uključuje agresiju, mogu manje učestvovati u vannastavnim aktivnostima. Veliki broj sekcija zahtjeva mogućnost međusobne komunikacije sa vršnjacima i zajedničkog rada na zadacima. S obzirom da ona ne pokazuju dobre vještine komunikacije sa drugima to bi se odrazilo na grupni rad unutar sekcija - djeca moraju biti voljna raditi jedna sa drugima. Ovo je svakako pokazatelj loše socijalne prilagodbe u obrazovnom kontekstu.

Autoritativni roditelji potiču svoju djecu da učestvuju u sekcijama, dajući im slobodu izbora i/ili utjecaja na krajnje odluke u vezi sa aktivnostima koje će pohađati.

Na ovaj način se uvažavaju dječija htijenja i zanimanja. Znamo iz prethodnih poglavlja da autoritativna djeca imaju potencijal da razviju najbolji set socijalnih vještina. Te vještine im nude mogućnost optimalnog rada u grupi sa drugima i pokazuje njihovu superioritet kada je u pitanju socijalna prilagodba u obrazovnom kontekstu (Fletcher, Elder, Mekos, 2000).

4. PREVENTIVNE MJERE USMJERENE NA UNAPREĐENJE RAZLIČITIH ASPEKATA PRILAGODBE U OBRAZOVNOM KONTEKSTU

Uzimajući u obzir sve što je prethodno navedeno, moguće je konstatovati da poteškoće u prilagodbi u odgojno-obrazovnom kontekstu mogu dugoročno dovesti do problema sa mentalnim zdravljem i stvaranjem averzije prema školi (Demirtaş-Zorbaz, Ergene, 2019). Iz ovog razloga, preostaje da se fokus usmjeri na pomaganje djeci u njihovoj prilagodbi na edukativnu sredinu. U ovom zadnjem dijelu, nude se smjernice koje će omogućiti roditeljima, školskim ustanovama i stručnim službama da učestvuju u procesu adekvatne i pozitivne prilagodbe djece u obrazovnom kontekstu.

4.1. Smjernice za roditelje

Sada je već jasno da je autoritativni stil roditeljstva najbolji za promovisanje uspješne prilagobe u obrazovnom kontekstu. U skladu sa tim, roditelje je potrebno educirati da usvoje demokratičniji način ophođenja prema svojoj djeci. Ono što se posebno ističe jeste adekvatan balans između kontrole i topline. Roditelji trebaju jasno dati do znanja djeci da ih bezuslovno vole iako su ponekad na njih ljuti ili razočarani. Roditeljska ljubav prema njima se neće mjenjati s obzirom na njihove postupke. Međutim, u drugu ruku djeci treba postaviti jasna ograničenja i pravila te odgovarajuće posljedice kad se ta pravila prekrše. Ono što treba biti jasno djetetu, jeste da te posljedice nisu znak gubitka roditeljske ljubavi, već reakcija na njihovo ponašanje, gdje roditelji nastoje da ih koriguju i nauče kako njihova ponašanja utječu na njihovu sredinu, druge ljude i njih same. Stepem topline i kontrole prema djetetu treba biti umjeren i roditelji se trebaju truditi da održe tu ravnotežu. Djeca čiji roditelji

su popustljivi i daju im da rade ono što hoće, ne znaju pratiti data ograničenja i smjernice, te im je samim tim teško pridržavati se školskih pravila. Iz ovog razloga je važno da roditelji uče djecu da prate osnovne upute i pokazuju poštovanje prema autoritetu. S druge strane, roditelji koji zanemaruju toplinu a pretjerano se pridržavaju pravila, formiraju djecu koja će biti submisivna, plašljiva, slabo samoinicijativna i manje socijalno prilagođena u školi. Djeca žele osjećati da imaju određeni nivo kontrole nad sobom (nezavisnot) i svojim životom. U te svrhe staratelji mogu izabrati određene situacije u kojima će djeci dati mogućnost da sama biraju šta žele. Također, sasvim je moguće i da roditelj ponudi opcije koje su prema njegovoj procjeni prikladne, a dijete može da odebere koju želi. Na taj način su zadovoljene obje strane (Oliver, 2023).

Tjelesno kažnjavanje i psihološka manipulacija kao vid uspostavljanja discipline se smatraju krajnje nepoželjnim i od njih se treba odvrćati. Umjesto ovih metoda roditelji mogu primjeniti *tkzv. nježno roditeljstvo (engl. gentle parenting)*.

U okviru nježnog roditeljstva fokus je na primjeni humanijih oblika kontrole i preoblikovanja dječijeg ponašanja. Jedna od tehnika koja se koristi jeste tehnika preusmjeravanja ponašanja. Ukoliko dijete uporno dira nešto što ne bi trebalo, umjesto da se na njega galami ili da ga se fizički kažnjava, roditelj ga može uključiti u drugu aktivnost kako bi spriječio to ponašanje. Logične posljedice i prirodne posljedice se često koriste da bi se spriječilo ponavljanje negativnog ponašanja. Prirodne posljedice su prirodni rezultat djetetovih postupaka. Važno je da dijete zna da je odgovorno za svoje izbore i posljedice koje bi mogle uslijediti (Barth i sur., 2019).

Saradnja i redovna komunikacija sa obrazovnom ustanovom je od velike važnosti za dječiju prilagodbu. Roditelji bi trebali redovno prisustvovati roditeljskim sastancima, razgovorima sa nastavnikom i posebnim školskim manifestacijama kao što su priredbe i sportska takmičenja. Kroz prisustvovanje roditeljskim sastancima, roditelji ostaju u toku sa onim što se dešava njihovom djetetetu u školi. Na ovaj način, oni će znati u kojim predmetima njihovo dijete ima dobar uspjeh a s kojim mu treba pomoć. Također, bit će upoznati ukoliko njihovo dijete ima nekih disciplinskih problema, problema sa drugim učenicima ili nastavnicima. Kroz razgovore sa nastavnicima roditelji mogu dobiti potpuniju sliku o tome kako njihovo dijete napreduje, gdje se javljaju poteškoće i u suradnji sa nastavnicima poraditi na njihovom rješavanju. Školske manifestacije su vrlo važne djeci, naročito onoj koja učestvuju u

njima ili su na bilo koji drugi način uključena u njihovu realizaciju. Zbog toga, svaki roditelj bi se trebao potruditi da prisustvuju tim manifestacijama kada je u prilici, a naročito kada vlastito dijete u njima učestvuje. Svojim dolaskom, i prisustvom tijekom izvedbe, roditelji pružaju djeci podršku i daju do znanja da im je stalo da budu tu uz njih tijekom njihovih uspjeha, ali i poraza. Djeca to jako cijene (Dautbegović, 2020).

Roditelji trebaju raditi na tome da izgrade povjerenje između sebe i svoje djece. To mogu uraditi na različite načine. Prvo, roditelji trebaju aktivno slušati svoju djecu i motivirati ih da otvoreno pričaju o svojim emocijama bez prijetnje od osude. Na taj način roditelji aktivno obraćaju pažnju na emocionalna stanja svoje djece, naročito ona koja se odnose na dešavanja u školi. Time što slušaju mogu dobiti veliki broj korisnih informacija u skladu s kojim će moći reagovati na vrijeme da olakšaju bilo kakve nedaće ili neprilike s kojima se njihova djeca mogu susresti. Drugo, kada roditelji postavljaju akademske zahtjeve, pravila i ograničenja svojoj djeci, trebaju paziti na to da su ti zahtjevi i pravila korektni, razumni i u skladu sa mogućnostima njihove djece. Pod tim okolnostima pravila će biti lakša za pratiti i ostvarivanje zahtjeva dostižno, što će osigurati da dijete doživi uspjehe koji će ga dodatno motivisati i oraspoložiti. Treće, staratelji se trebaju fokusirati na to da više hvale nego što kritiziraju. Previše kritika ubija motivaciju i može poslati povratnu informaciju djetetu da nije dovoljno dobro. Izgradnja povjerenja je jako važna jer ona čini djetetov psihološki svijet dostupnijim roditeljima. Dijete koje vjeruje svojim roditeljima, će biti više motivisano da se požali na nešto, prijavi zadirivanje i/ili zlostavljanje u školi, zatraži pomoć i sl (Oliver, 2023).

4.2. Smjernice za škole

Uspješnost škole u ostvarivanju obrazovnih ciljeva je nepobitno povezana s njenom strukturom, osobljem i dostupnim programima. Ova tri elementa trebaju biti međusobno komplementarna i usklađena kako bi se postigli optimalni rezultati. Struktura škole pruža okvir unutar kojeg osoblje može djelovati. Osoblje, sastavljeno od predanih i kompetentnih nastavnika, stručnjaka stručne službe, administratora, sanitarnih radnika itd., je ključno za prenošenje znanja i oblikovanje okoline koja potiče učenje. Kvalitet i dostupnost programa za razvoj kognitivnih, emocionalnih i socijalnih vještina, koji su relevantni, dinamični i prilagođeni potrebama učenika, su

presudni za osiguranje sveobuhvatnog i efikasnog obrazovanja koje priprema učenike za uspješan život i karijeru u modernom društvu.

4.2.1. Uloga nastavnika

Nastavnici naporno rade kako bi obezbjedili da djeca usvoje potrebno znanje. Oni su ti koji upravljaju razredom i daju povratne informacije o uspjehu. Ono što je jako važno prilikom evaluacije jeste da se pohvale daju javno, a kritike privatno. Kada nastavnik želi ukazati učeniku gdje je pogriješio može ga pozvati do svog stola i objasniti situaciju. Nikome nije ugodno kada ga javno kritikuju pred svim njegovim prijateljima. Djeci je važan ugled u razredu, ali isto tako im je važno šta edukatori misle o njima. Teške i nepromišljene riječi iz usta nastavnika, kao autoriteta, mogu uzrokovati, ljutnju, tugu ili sramotu narušavajući odnos. Kada nastavnik kritikuje učenika to treba raditi osvrćući se na ponašanje a ne na ličnost učenika. Treba se upamtiti da prosvjetni radnici nemaju uvida u privatne živote svojih učenika i ne mogu ih dovoljno poznavati da bi mogli donositi sigurne i jake sudove. Nastavnici trebaju biti osvješteni o vlastitim predrasudama. Jednom kada učenik stekne dojam “neradnika” kod nastavnika, vrlo je teško skinuti tu etiketu. U tom slučaju profesor prosmatra dijete kroz etiketu “neradnika” i tako ga i tretira. Može mu udjeliti manje pažnje, manje zadaće, manje se obazirati na njegova pitanja i dati mu manju ocjenu i veću pažnju pridavati njegovim greškama nego drugoj djeci. To demotiviše učenika i onda se on na kraju zaista počne ponašati kao “neradnik” jer je tako tretiran (Dautbegović, 2020).

Kada je u pitanju traženje privatnih informacija, nastavnici ne smiju prinudno niti pred drugima tražiti da učenik podjeli privatne informacije. To narušava privatnost te osobe i izlaže ranjive informacije na otvoreno. Ukoliko nastavnik primjeti da učenik ima nekih poteškoća ili pokazuje neko ponašanje koje se može protumačiti kao problematično ili zabrinjavajuće, onda tog učenika i po potrebi njegove roditelja treba pozvati na privatni razgovor. S obzirom na vrstu problema može se tražiti i pomoć stručne službe. Ni u kom slučaju se o tim stvarima ne treba diskutovati u javnom prostoru.

Nastavnik može utjecati na klimu i saradnju u razredu. On može poboljšati grupnu koheziju unutar razreda. Uvodeći grupni rad u kojem svi ovise jedni od drugih,

gradi se osjećaj zajedništva, djeca se bolje upoznaju i formiraju se nova drugarstva. Ovo može pomoći u razbijanju klika i rješiti problem izolacije pojedinih učenika. Danas, grupni radovi su manje u fokusu a veća pažnja se dodjeljuje individualnom radu i takmičenju jednih između drugih. Kompetitivnost nije loša stvar, međutim, potrebno je osigurati dovoljno prilika da učenici međusobno surađuju jer na taj način oni grade svoje socijalne vještine i bolje se integrišu u grupu (Dautbegović, 2020).

4.2.2. Uloga stručne službe

Djeca provode značajnu količinu svog vremena u školi zbog čega je jako važno da im to iskustvo bude što više pozitivno. Kako bi jedna obrazovna institucija ostvarila dobre rezultate na polju ne samo razvoja intelektualnosti, već i socijalnih i emocionalnih vještina svojih polaznika, mora imati formirane odgovarajuće jedinice unutar svoje strukture. Najvažnija takva jedinica jeste stručna služba škole. Stručnu službu škole čine stručnjaci iz različitih relevantnih područja kao što su: pedagozi, psiholozi, rehabilitatori, medicinske sestre, logopedi, asistenti u nastavi i drugi. Ključno je da svaka škola formira funkcionirajuće odjeljenje stručne službe sa adekvatnim brojem stručnih saradnika s obzirom na broj, potrebe i demografska obilježja učenika koji pohađaju školu. Pripadnici stručne službe u BiH su većinom psiholozi i pedagozi koji čine izvor podrške učenicima, nastavnicima i roditeljima. U radu sa učenicima koji imaju određene probleme u ponašanju ili određene poteškoće, oni su najvažniji izvor pomoći za nastavnike i roditelje.

Stručna služba ima važnu ulogu u formiranju, sprovođenju i evaluaciji različitih programa primarne prevencije u obrazovnom kontekstu. Primarna intervencija u kontekstu škole se odnosi na niz strategija, programa i aktivnosti koje imaju za cilj sprečavanje pojave različitih problema na nivou individualnih učenika, grupa i situacija u okviru škole i dalje. Primarna prevencija uključuje implementaciju različitih programa i inicijativa usmjerenih na promicanje pozitivnog ponašanja, razvoj socijalnih vještina, prevenciju nasilja i zlostavljanja, promicanje mentalnog zdravlja, prevenciju ovisnosti, edukaciju o sigurnosti, promicanje inkluzivnosti i slično. Kroz primarnu prevenciju, škole se trude stvoriti okruženje u kojem se potiče pozitivno ponašanje, razvoj učeničkih vještina i kompetencija te se smanjuje mogućnost pojave problema ili nepoželjnih situacija. Ovakav pristup pomaže u

stvaranju sigurnijeg i podržavajućeg okruženja za sve učenike (Gregov, 2016). U današnjem društvu prevelik fokus se stavlja na intelektualni razvoj djece. Adekvatna prilagodba u društvenu zajednicu podrazumijeva da osoba ima razvijene socijalne i emocionalne vještine pored onih akademskih. S tim ciljem, nadležni organi trebaju biti motivisani da ulažu u kreiranje programa namjenjenih promociji ovih vještina. Ovi programi predstavljaju dugoročnu investiciju u budućnost mladih koji će pružiti doprinos razvoju društva u kojem žive (Belfield, Bowden, Klapp, Levin, Shand, Zander, 2015).

Pennov program prevencije. Cilj ovog programa je prevencija pesimizma i razvoj osobina poput zahvalnosti, opraštanja i altruizma među učenicima (Dautbegović, 2020).

4 R's program (engl. 4Rs Program: Reading, Writing, Respect, Resolution). Cilj ovog programa je smanjivanje agresije i nasilja među djecom kroz razvoj emocionalnih i socijalnih vještina i pismenosti kod djece. Radi se na formiranju kooperativnih vještina rješavanja problema i povećanju učestalosti prosocijalnog ponašanja (Belfield, Bowden, Klapp, Levin, Shand, Zander, 2015).

Program pozitivnih aktivnosti (engl. Positive action). Školski program namjenjen promovisanju pozitivnog ponašanja, pozitivnog razmišljanja i povećavanju samopoštovanja kod učenika (Belfield, Bowden, Klapp, Levin, Shand, Zander, 2015).

Program životnih vještina (engl. Life Skills Training). Namjenjen za učenike srednjih škola. Glavni ciljevi su smanjenje vjerovatnoće od zloupotrebe opojnih sredstava i nasilja (Belfield, Bowden, Klapp, Levin, Shand, Zander, 2015).

Program poticanja emocionalne pismenosti. Cilj ovog programa je stjecanje emocionalnih vještina kao što su: sposobnost identificiranja i izražavanja različitih emocija, sposobnost prepoznavanja i razumijevanja emocija kod drugih ljudi, shvatanje veze između misli, osjećaja i ponašanja, učenje o tome što je u pozadini osjećaja itd. (Takšić, Smojver-Ažić, 2016).

Drugi programi koji se mogu realizirati u okviru škola su: Program drugi korak (*engl. Second step*), Socijalni i emocionalni trening (*engl. Social and Emotional Training*), Interaktivna učionica (*engl. Responsive Classroom*) (Belfield, Bowden, Klapp, Levin, Shand, Zander, 2015).

U konačnici svi navedeni programi imaju za cilj promicanje različitih znanja i vještina koje će olakšati prilagodbu djeteta u obrazovnom kontekstu.

Treba naglasiti važnost holističkog pristupa, što podrazumijeva jednako poticanje intelektualnog, emocionalnog i socijalnog razvoja u procesu nastave. Stručna služba i nastavnici trebaju biti u stanju prepoznati rizične učenike, bilo da se radi o izolovanim, sramežljivim ili onim koji se suočavaju s teškoćama u učenju. Aktivno praćenje i podrška ovim učenicima na individualnom nivou može imati dubok i pozitivan uticaj na njihov akademski, emocionalni i socijalni razvoj. Stručna služba ima ključnu ulogu u kriznim situacijama poput pojave vandalizma, nasilja, suicidalnih tendencija i sl., unutar škole. Stručnjaci su ti koji preuzimaju aktivnu ulogu u reagovanju i pružanju podrške. Njihov rad s djecom koja su pod rizikom ima za cilj smanjenje negativnih posljedica koje takvi incidenti mogu imati na cjelokupnu školsku zajednicu. Ovakav pristup ne samo da poboljšava individualni napredak učenika, već i jača kolektivnu otpornost i sigurnost školskog okruženja (Dautbegović, 2020).

5. ZAKLJUČAK

U ovom teorijskom radu, uzimajući u obzir dosadašnja teorijska i empirijska saznanja razmatran je odnos stilova roditeljstva i različitih aspekata prilagodbe djece u odgojno-obrazovnom kontekstu.

U okviru akademske prilagodbe, kontrola roditelja ima ključnu ulogu. Visoka kontrola kod autoritarnih roditelja može ograničiti autonomiju i negativno utjecati na postignuće, dok nedostatak kontrole kod permisivnih roditelja rezultira nedostatkom discipline i lošijim akademskim uspjehom. Bihevioralna kontrola donosi pozitivne ishode, dok tjelesno kažnjavanje i psihološka kontrola često imaju negativne posljedice na razvoj djeteta. Aktivno sudjelovanje roditelja u obrazovnom procesu s toplinom i posvećenošću povećava vjerojatnost akademskog uspjeha djece. Autoritativni roditeljski stil promovira samoefikasnost i samoregulaciju djece, što pozitivno utječe na akademsku prilagodbu. Stilovi roditeljstva su povezani s emocionalnom inteligencijom, prosocijalnim ponašanjem i empatijom kod djece, što utječe na njihovu emocionalnu prilagodbu u obrazovnom kontekstu. Autoritativni roditelji, kroz otvorenu komunikaciju i uzajamno poštovanje, stvaraju najbolje uslove za razvoj emocionalne inteligencije, empatije i prosocijalnog ponašanja kod djece. Djeca s višim nivoom emocionalne inteligencije i empatije bolje reguliraju svoje emocije, lakše prepoznaju emocije drugih i uspješnije se povezuju sa drugim osobama, što doprinosi njihovoj kvalitetnijoj emocionalnoj prilagodbi. Djeca autoritativnih roditelja, za razliku od autoritarnih i permisivnih roditelja, imaju više razvijene socijalne vještine, pozitivno samopimanje i imaju veću korist od vannastavnih aktivnosti. Ovo im omogućava pravovremeno stjecanje znanja o društvenim pravilima ponašanja, optimalno snalaženje u interakciji sa drugima i u različitim društvenim situacijama, a što sve zajedno doprinosi socijalnoj prilagodbi u obrazovnom kontekstu.

Na kraju rada navedene su i pojedine smjernice za roditelje i škole. Roditeljima se preporučuje usvajanje autoritativnog pristupa pri odgoju djece, što podrazumijeva pružanje ljubavi, podrške i topline, uz jasno postavljanje granica i dosljednost u reagovanju kada dijete ispoljava nepoželjna ponašanja. Važna je kontinuirana saradnja roditelja i škole, kao i izgradnja odnosa povjerenja, postavljanje realnih očekivanja

pred dijete i preferiranje pohvala umjesto kritika. Ovakav pristup pomoći će djeci da se bolje prilagode školskom okruženju i razviju emocionalnu sigurnost i samopouzdanje. Uspješnost škole neodvojivo je povezana sa dobrom organizacijom i strukturom, kompetentnim nastavnim osobljem i provedbom preventivnih mjera koje će unaprijediti prilagodbu djeteta u svim aspektima funkcionisanja. Nastavnici igraju ključnu ulogu u prenošenju znanja i pored stručnih kompetencija važno je da posjeduju emocionalne i socijalne kompetencije. Stručna služba treba da podržava učenike, nastavnike i roditelje. U odgojno-obrazovnim ustanovama važno je potencirati holistički pristup koji podržava cjelovit razvoj učenika i osnažuje školsku zajednicu.

6. LITERATURA

Aabedi A., Hamid R., Refahi Z., Refahi N. (2017). Studying the Relationship between Parenting Styles. *Science Arena Publications Specialty Journal of Psychology and Management*. 3 (2), 19-25.

<https://sciarena.com/storage/models/article/dJioBUaP36Gklhk2ri0cBJxUsTHOEeV8zDdDxNwfX1EKLGrHUzfhIc17dyD1/studying-the-relationship-between-parenting-styles-and-self-concept-in-adolescents.pdf>

Ab, O., Rahman, Shahrin, N. N., Kamaruzaman, Z. (2017). *THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTING STYLE AND SELF-CONCEPT*. Semantic Scholar. *Journal of Education and Social Sciences*, 7 (1), 190-

194 .<https://www.semanticscholar.org/paper/THE-RELATIONSHIP-BETWEEN-PARENTING-STYLE-AND-Ab-Rahman/5b2aaf013be55adb8459e51d088a1c99e491570c>

Abdullah, S. H., Salim, R. M. A. (2020). Parenting style and empathy in children: The mediating role of family communication patterns. *HUMANITAS: Indonesian Psychological Journal*, 17(1), 34.

<https://doi.org/10.26555/humanitas.v17i1.13126>

Adegboyega, L. O., Ibitoye, O. A., Okesina, F. A., Lawal, B. M. (2017). Influence Of Parenting Styles On Social Adjustment and Academic Achievement Of Adolescent Students In Selected Secondary Schools In Ogun Waterside Local Government Of Ogun State. *Anatolian Journal of Education*, 2(1).

<https://doi.org/10.29333/aje.2017.212a>

Adekeye, O.A., Alao, A.A., Adeusi, S.O., Odukoya, J.A., Godspower, C.S. (2015). CORRELATES BETWEEN PARENTING STYLES AND THE EMOTIONAL INTELLIGENCE: A STUDY OF SENIOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN LAGOS STATE. *Department of Psychology, Covenant University Repository (NIGERIA)*, 8076-8084.

Agbaria, Q., Mahamid, F. (2023). The association between parenting styles, maternal self-efficacy, and social and emotional adjustment among Arab preschool children. *Psicologia: Reflexão E Crítica*, 36(1).

<https://doi.org/10.1186/s41155-023-00252-4>

Alegre, A. (2011). Parenting Styles and Children's Emotional Intelligence: What do We Know? *The Family Journal*, 19(1), 56–62.

<https://doi.org/10.1177/1066480710387486>

Altaf, S., Hassan, B., Khattak, A. Z., Iqbal, N. (2021). Relationship of Parenting Styles with Decision-Making and Self-concept among Adolescents. *Foundation University Journal of Psychology*, 5(2).

<https://doi.org/10.33897/fujp.v5i2.318>

American Psychological Association. (2015). Emotional intelligence [Review of *Emotional intelligence*]. In *APA Dictionary of Psychology*. American Psychological Association (2nd ed). <https://dictionary.apa.org/emotional-intelligence>

American Psychological Association. (2015). Empathy [Review of *Empathy*]. In *APA Dictionary of Psychology*. American Psychological Association (2nd ed). <https://dictionary.apa.org/empathy>

American Psychological Association. (2015). Self concept [Review of *Self concept*]. In *APA Dictionary of Psychology*. American Psychological Association (2nd ed). <https://dictionary.apa.org/self-concept>

American Psychological Association. (2015). Social skills [Review of *Social skills*]. In *APA Dictionary of Psychology*. American Psychological Association (2nd ed). <https://dictionary.apa.org/social-skills>

American Psychological Association. (2015). Sympathy [Review of *Sympathy*]. In *APA Dictionary of Psychology*. American Psychological Association (2nd ed). <https://dictionary.apa.org/sympathy>

- Ashbourne, D., Andres, L. (2015). Athletics, Music, Languages, and Leadership: How Parents Influence the Extracurricular Activities of Their Children. *Canadian Journal of Education / Revue Canadienne de L'éducation*, 38(2), 1.
<https://doi.org/10.2307/canajeducrevucan.38.2.09>
- Augustus, R. (2015). A study of emotional adjustment and academic achievement among selected high school students in coimbatore district [Review of *A study of emotional adjustment and academic achievement among selected high school students in coimbatore district*]. *Shanlax International Journal of Education*, 3(3), 50–54.
https://www.shanlaxjournals.in/pdf/EDN/V3N3/EDN_V3_N3_007.pdf
- Bano, A., Naseer, N. (2014). Social Adjustment and Academic Achievement of Primary Graders. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 34(1). <https://link.gale.com/apps/doc/A411668346/AONE?u=anon~4d621627&sid=googleScholar&xid=f7ddbfd4>
- Barth, K., Masri, K., Curtis, C. (2019). Parenting with Natural and Logical Consequences, *Oklahoma Cooperative Extension Service Co-Parenting for Resilience*. <https://extension.okstate.edu/fact-sheets/print-publications/t/parenting-with-natural-and-logical-consequences-t-2390.pdf>
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43-88.
- Beghetto, R. A. (2009). Correlates of intellectual risk taking in elementary school science. *Journal of Research in Science Teaching*, 46(2), 210–223.
<https://doi.org/10.1002/tea.20270>
- Belfield C., Bowden A.B., Klapp A., Levin H., Shand R., Zander S. (2015). The Economic Value of Social and Emotional Learning. *Journal of Benefit-Cost Analysis*. 6(3), 508-544. doi:10.1017/bca.2015.55

- Bhat, K. A., Basu, Prof. N. (2021). Home Adjustment, School Adjustment and Social Adjustment of Higher Secondary School Students: A Review. *International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology*, 8 (1) 502–506. 10.48175/IJARSCT-1889
- Burns, E. Martin, A. J. (2014). ADHD and adaptability: the roles of cognitive, behavioural, and emotional regulation. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 24(2), 227-242.
- Butnaru, S. (2016). PERCEIVED PARENTING STYLES AND SCHOOL ANXIETY IN PREADOLESCENTS. *CBU International Conference Proceedings*, 4, 483–488. <https://doi.org/10.12955/cbup.v4.801>
- Cameron, M., Cramer, K. M., & Manning, D. (2020). Relating Parenting Styles to Adult Emotional Intelligence: A Retrospective Study. *ATHENS JOURNAL of SOCIAL SCIENCES*, 7(3), 185–198. <https://doi.org/10.30958/ajss.7-3-3>
- Carter-Davies, L., Bristow, D. (2018). *Parental Physical Punishment: Child Outcomes and Attitudes* [Review of *Parental Physical Punishment: Child Outcomes and Attitudes*]. Public Policy Institute for Wales, 1–33. https://www.wcpp.org.uk/wp-content/uploads/2018/07/PPIW-REPORT-Parental-Physical-Punishment-Child-Outcomes-and-Attitudes_fo....pdf
- Chauhan, V. (2013). A study on adjustment of higher secondary school students of Drug district. *IOSR, Journal od Research Method in Education*, 1 (1) 50-52.
- Checa, P., Abundis-Gutierrez, A. (2017). Parenting and Temperament Influence on School Success in 9–13 Year Olds. *Frontiers in Psychology*, 8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00543>
- Darling, N., Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487>

- Dautbegović A. (2020) *Prilagodba djece i adolescenata u obrazovnom kontekstu*. Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu: Sarajevo
- Deković, M., Meeus, W. (1997). Peer relations in adolescence: effects of parenting and adolescents' self-concept. *Journal of Adolescence*, 20(2), 163–176. <https://doi.org/10.1006/jado.1996.0074>
- Demirtaş-Zorbaz, S., Ergene, T. (2019). School adjustment of first-grade primary school students: Effects of family involvement, externalizing behavior, teacher and peer relations. *Children and Youth Services Review*, 101, 307–316.
- Domitrovich, C. E., Bierman, K. L. (2001). Parenting Practices and Child Social Adjustment: Multiple Pathways of Influence. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47(2), 235–263. <https://doi.org/10.1353/mpq.2001.0010>
- Dwairy, M. (2009). Parental Inconsistency: A Third Cross-Cultural Research on Parenting and Psychological Adjustment of Children. *Journal of Child and Family Studies*, 19(1), 23–29. <https://doi.org/10.1007/s10826-009-9339-x>
- Education.nsw.gov.au. <https://education.nsw.gov.au/student-wellbeing/tell-them-from-me/accessing-and-using-tell-them-from-me-data/tell-them-from-me-measures/parent-involvement>
- Evaluation, C. for E. S. and. (2021, February 26). *Parent involvement*. Education.nsw.gov.au. <https://education.nsw.gov.au/student-wellbeing/tell-them-from-me/accessing-and-using-tell-them-from-me-data/tell-them-from-me-measures/parent-involvement>
- Fletcher, A. C., Elder, G. H., Jr., Mekos, D. (2000). Parental influences on adolescent involvement in community activities. *Journal of Research on Adolescence*, 10, 29-48. <https://www.jstor.org/stable/canajeducrevucan.38.2.09>

- Font, S. A., Cage, J. (2018). Dimensions of physical punishment and their associations with children's cognitive performance and school adjustment. *Child Abuse & Neglect*, 75, 29–40. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.06.008>
- Fuentes, M. C., García, F., Gracia, E., Alarcón, A. (2014). Parental Socialization Styles and Psychological Adjustment. A Study in Spanish Adolescents // Los estilos parentales de socialización y el ajuste psicológico. Un estudio con adolescentes españoles. *Revista de Psicodidáctica / Journal of Psychodidactics*, 20(1), 117–138. <https://doi.org/10.1387/revpsicodidact.10876>
- Gao, X., Liu, C., Guo, X., Liu, J., Qi, B., Luo, L. (2020). Relationship between parental psychological control and children's academic achievement in China: The role of children's failure mindsets. *Children and Youth Services Review*, 119, 105627. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105627>
- García Linares, M.-C., De la Torre Cruz, M.-J., Carpio, M. D. la V., Cerezo Rusillo, M.-T., Casanova Arias, P.-F. (2014). Consistency/Inconsistency in Paternal and Maternal Parenting Styles and Daily Stress in Adolescence // Consistencia/inconsistencia en los estilos educativos de padres y madres, y estrés cotidiano en la adolescencia. *Revista de Psicodidáctica / Journal of Psychodidactics*, 19(2), 307–325. <https://doi.org/10.1387/revpsicodidact.7219>
- Gimenez-Serrano, S., García, F., García, O. F. (2021). Parenting styles and its relations with personal and social adjustment beyond adolescence: Is the current evidence enough? *European Journal of Developmental Psychology*, 19(5) 749-769. <https://doi.org/10.1080/17405629.2021.1952863>
- Goering, M., Mrug, S. (2021). Empathy as a Mediator of the Relationship between Authoritative Parenting and Delinquent Behavior in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(7), 1308–1318. <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01445-9>

- Gorostiaga, A., Aliri, J., Balluerka, N., Lameirinhas, J. (2019). Parenting Styles and Internalizing Symptoms in Adolescence: A Systematic Literature Review. *International journal of environmental research and public health*, 16(17), 3192. <https://doi.org/10.3390/ijerph16173192>
- Gregov, E. (2016). *Uloga škole kao zaštitnog čimbenika u prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih*. Objavljena doktorska disertacija. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri%3A662/datastream/PDF/view>
- Guo, Q., Feng, L. (2017). The Associations between Perceived Parenting Styles, Empathy, and Altruistic Choices in Economic Games: A Study of Chinese Children. *Frontiers in Psychology*, 8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01843>
- Guo, X. (2022, June 1). The Impact of Parenting Style on Social Adjustment of Adolescents: A Cross-Cultural Perspective. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 66 (5), 1417- 1422, Wwww.atlantis-Press.com; Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.220504.257>
- Hayat, A. A., Shateri, K., Amini, M., Shokrpour, N. (2020). Relationships between academic self-efficacy, learning-related emotions, and metacognitive learning strategies with academic performance in medical students: a structural equation model. *BMC Medical Education*, 20(1). <https://doi.org/10.1186/s12909-020-01995-9>
- Hayek, J., Schneider, F., Lahoud, N., Tueni, M., de Vries, H. (2022). Authoritative parenting stimulates academic achievement, also partly via self-efficacy and intention towards getting good grades. *PLOS ONE*, 17(3), e0265595. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0265595>
- Hecker, T., Hermenau, K., Salmen, C., Teicher, M., Elbert, T. (2016). Harsh discipline relates to internalizing problems and cognitive functioning: findings

- from a cross-sectional study with school children in Tanzania. *BMC Psychiatry*, 16(1). <https://doi.org/10.1186/s12888-016-0828-3>
- Hetherington, Mavis E., Ross, D., Parke. (1993). *Child psychology: a contemporary viewpoint*. New York ; London: McGraw-Hill
- Jaureguizar, J., Bernaras, E., Bully, P., Garaigordobil, M. (2018). Perceived parenting and adolescents' adjustment. *Psicologia: Reflexão E Crítica*, 31(1). <https://doi.org/10.1186/s41155-018-0088-x>
- Kaufmann, D., Gesten, E., Lucia, R. C. S., Salcedo, O., Rendina-Gobioff, G., Gadd, R. (2000). The Relationship Between Parenting Style and Children's Adjustment: The Parents' Perspective. *Journal of Child and Family Studies*, 9(2), 231–245. <https://doi.org/10.1023/a:1009475122883>
- Kramer, K. Z. (2012). Parental Behavioural Control and Academic Achievement: Striking the Balance between Control and Involvement. *Research in Education*, 88(1), 85–98. <https://doi.org/10.7227/rie.88.1.8>
- Lacković-Grgin K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lakhani, Palak, Jain, Kusum & Chandel, Payal. (2017). School Adjustment, Motivation and Academic Achievement among Students. *International Journal of Management and Social Sciences*. 7 (10), 333-348. https://www.researchgate.net/publication/321741311_School_Adjustment_Motivation_and_Academic_Achievement_among_Students
- Lee, S., Lee, K., Yi, S.-H., Park, H. J., Hong, Y.-J., Cho, H. (2015). Effects of Parental Psychological Control on Child's School Life: Mobile Phone Dependency as Mediator. *Journal of Child and Family Studies*, 25(2), 407–418. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0251-2>
- Lin, X. Y., Yang, W., Xie, W., Li, H. (2023). The integrative role of parenting styles and parental involvement in young children's science problem-solving

skills. *Frontiers in Psychology*, 14.

<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1096846>

Lin, Z., Zhou, Z., Zhu, L., Wu, W. (2023). Parenting styles, empathy and aggressive behavior in preschool children: an examination of mediating mechanisms. *Frontiers in Psychology*, 14, 1243623.

<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1243623>

Lippold, M. A., Davis, K. D., Lawson, K. M., McHale, S. M. (2016). Day-to-day Consistency in Positive Parent–Child Interactions and Youth Well-Being. *Journal of Child and Family Studies*, 25(12), 3584–3592.

<https://doi.org/10.1007/s10826-016-0502-x>

Lt, S., Teacher, G., Uttar, S., P. (2018). A Study of the Relationship between Depression and Parenting Styles among Adolescents. *International Journal of Engineering Development and Research*, 6, 42.

<https://www.ijedr.org/papers/IJEDR1801008.pdf>

Lubis, F. Y., Syahlaa, S., Susiati, E., Yuanita, R. A., Wijayanti, P. A. K., Wedyaswari, M. (2022). Academic Adjustment and Social Support Roles among Undergraduate Students during the COVID -19 Pandemic. *The Open Psychology Journal*, 15(1). <https://doi.org/10.2174/18743501-v15-e2208200>

MA, C. E. A. (2018, June 7). *What is Self-Concept Theory? A Psychologist Explains*. PositivePsychology.com. <https://positivepsychology.com/self-concept/#model-self-concept>

Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. In P. H. Mussen, & E. M. Hetherington (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Vol. 4. Socialization, Personality, and Social Development* (pp. 1-101). New York: Wiley.

- Mackenbach, J. D., Ringoot, A. P., van der Ende, J., Verhulst, F. C., Jaddoe, V. W. V., Hofman, A., Jansen, P. W., & Tiemeier, H. W. (2014). Exploring the Relation of Harsh Parental Discipline with Child Emotional and Behavioral Problems by Using Multiple Informants. The Generation R Study. *PLoS ONE*, *9*(8), e104793. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0104793>
- Master Arul, S., A.S. Arul, L. (2016). Emotional, social, educational adjustment of higher secondary school students in relation to academic achievement. *I-Manager's Journal on Educational Psychology*, *10*(1), 29. <https://doi.org/10.26634/jpsy.10.1.7070>
- Matejevic, M., Jovanovic, D., Jovanovic, M. (2014). Parenting Style, Involvement of Parents in School Activities and Adolescents' Academic Achievement. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *128*, 288–293. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.03.158>
- Mayo Clinic Q and A: Helping a child with test anxiety.* (2021, August 26). Mayo Clinic News Network. <https://newsnetwork.mayoclinic.org/discussion/mayo-clinic-q-and-a-helping-a-child-with-test-anxiety/>
- McKinney, C., Milone, M. C., Renk, K. (2011). Parenting and Late Adolescent Emotional Adjustment: Mediating Effects of Discipline and Gender. *Child Psychiatry & Human Development*, *42*(4), 463–481. <https://doi.org/10.1007/s10578-011-0229-2>
- Mirabile, S. P. (2014). Parents' inconsistent emotion socialization and children's socioemotional adjustment. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *35*(5), 392–400. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.06.003>
- Naite, I. (2021). Impact of Parental Involvement on Children's Academic Performance at Crescent International School, Bangkok, Thailand. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, *690*(1), 012064. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/690/1/012064>

- Nastasa, L.E., Sala, K. (2012). Adolescents' emotional intelligence and parental styles. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 33. 478–482.
10.1016/j.sbspro.2012.01.167.
- Noreen, H. (2021). Effect of Parenting Styles on Students' Academic Achievement at Elementary Level. *Journal of Development and Social Sciences*, 2(4), 95–110.
[https://doi.org/10.47205/jdss.2021\(2-iv\)09](https://doi.org/10.47205/jdss.2021(2-iv)09)
- Odame-Mensah, S., Emmanuel Kofi Gyimah. (2018). The Role of Permissive and Neglectful Parenting Style in Determining the Academic Performance of Adolescents in the Senior High Schools in the Birim Municipality. *Journal of Education and Practice*, 9(4), 73–82,
<https://core.ac.uk/download/pdf/234641373.pdf>
- Ogechi , N., Ebere J, I., Liziana N., O., Uchenna , E. (2020). IMPACT OF PARENTAL INVOLVEMENT ON EMOTIONAL ADJUSTMENT AND SCHOOL ACHIEVEMENT OF PRIMARY SCHOOL PUPILS [Review of *IMPACT OF PARENTAL INVOLVEMENT ON EMOTIONAL ADJUSTMENT AND SCHOOL ACHIEVEMENT OF PRIMARY SCHOOL PUPILS*]. *Journal of the Nigerian Academy of Education*, 16 (1), 25–36.
<https://journals.ezenwaohaetorc.org/index.php/JONAED/article/view/1447>
- Oliver, N. (2023). *A Beginner's Guide to Gentle Parenting* | *Guidepost Montessori*.
[Www.guidepostmontessori.com](http://www.guidepostmontessori.com).
<https://www.guidepostmontessori.com/blog/beginners-guide-gentle-parenting>
- Onongha, G. I., Oladiji, A. A., Raji, M. N. (2022). Influence of parenting style, and parental involvement on student's academic performance in Oriade Local Government Area, Osun State, Nigeria. *Mediterranean Journal of Education*, 2(2), 26–38. <https://doi.org/10.26220/mje.4000>
- Parmar, P., Nathans, L. (2022). Parental Warmth and Parent Involvement: Their Relationships to Academic Achievement and Behavior Problems in School

and Related Gender Effects. *Societies*, 12(6), 161.

<https://doi.org/10.3390/soc12060161>

Pavićević, Miljana, Zivkovic, Tijana. (2021). Parenting Styles as Predictors of Adolescents' Self-Efficacy and Subjective Well-Being. *The New Educational Review*. 65. 29-39.

https://www.researchgate.net/publication/354858808_Parenting_Styles_as_Predictors_of_Adolescents'_Self-Efficacy_and_Subjective_Well-Being/citation/download

Power, T. G. (2013). Parenting Dimensions and Styles: A Brief History and Recommendations for Future Research. *Childhood Obesity*, 9(1), 14-21.

<https://doi.org/10.1089/chi.2013.0034>

Prahlad, K., Sahanaj, A., Santra, S. (2021). Emotional Adjustment among Higher Secondary Students in Relation to Some Selected Demographic Variables [Review of *Emotional Adjustment among Higher Secondary Students in Relation to Some Selected Demographic Variables*]. *East African Scholars Journal of Psychology and Behavioural Sciences*, 3(1), 17–20.

<https://doi.org/10.36349/easjpbs.2021.v03i01.003>

Reid, S. (2023, March 22). *Empathy*. <https://www.helpguide.org>.

<https://www.helpguide.org/articles/relationships-communication/empathy.htm>

Ren, L., Boise, C., Cheung, R. Y. M. (2022). Consistent routines matter: Child routines mediated the association between interparental functioning and Chinese preschoolers' school readiness. *Early Childhood Research Quarterly*, 61, 145–157.

<https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2022.07.002>

Ren, Y., Wu, X., Zou, S., Wang, X. (2023). The integral contributions of parental involvement and parenting style to adolescent adjustments: a regression mixture analysis. *Current Psychology* 43, 1369–1380.

<https://doi.org/10.1007/s12144-023-04364-z>

- Safara, M., Rafiee, S. (2020). The Effectiveness of Empathy Training on Social Adjustment and School Belonging in Elementary Sixth-Grade Students. *Iranian Evolutionary and Educational Psychology Journal*, 2(1), 71–80. <https://doi.org/10.29252/ieepj.2.1.71>
- Safara, M., Rafiee, S. (2020). The Effectiveness of Empathy Training on Social Adjustment and School Belonging in Elementary Sixth-Grade Students [Review of *The Effectiveness of Empathy Training on Social Adjustment and School Belonging in Elementary Sixth-Grade Students*]. *Iranian Evolutionary and Educational Psychology Journal*, 2, 71–80. <http://ieepj.hormozgan.ac.ir/>
- Salim, M., Fakhr, R. (2023). PARENTING STYLE AND SELF EFFICACY: A REVIEW STUDY. *European Chemical Bulletin*, 12(Special Issue 5), 2900–2906. <https://doi.org/10.48047/ecb/2023.12.si5a.0175>
- Sayyadi, S., Isah, H., Baba M., A. (2018). Impact of Parenting Styles on School Adjustment and Test Anxiety of Secondary School Students in Katsina Metropolis. *TSU Journal of Education Research & Production*. 7 (1), 1-7. https://www.researchgate.net/publication/355472927_Impact_of_Parenting_Styles_on_School_Adjustment_and_Test_Anxiety_of_Secondary_School_Students_in_Katsina_Metropolis
- Șițoiu A. and Pânișoară G. (2023) The emotional intelligence of today's parents – influences on parenting style and parental competence. *Front. Public Health* 11 10.3389/fpubh.2023.1120994
- Su, Y., Doerr, H. S., Johnson, W., Shi, J., Spinath, F. M. (2015). The role of parental control in predicting school achievement independent of intelligence. *Learning and Individual Differences*, 37, 203–209. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2014.11.023>
- Sun, X., McHale, S. M., & Updegraff, K. A. (2017). Maternal and paternal resources across childhood and adolescence as predictors of young adult

achievement. *Journal of Vocational Behavior*, 100, 111–123.

<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2017.03.003>

Takšić, V., Smojver-Ažić, S. (2016). *Promocija zdravlja razvojem socio-emocionalnih kompetencija u školskom okruženju*. Rijeka: Katedra za socijalnu medicinu i epidemiologiju Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
https://www.researchgate.net/publication/317342015_PROMOCIJA_ZDRAVLJA_RAZVOJEM_SOCIO-EMOCIONALNIH_KOMPETENCIJA_U_SKOLSKOM_OKRUZENJU

Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija (određena poglavlja)*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Vizek-Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović-Štetić, V., Miljković, D. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP

Wang, H., Xu, M., Xie, X., Dong, Y., & Wang, W. (2021). Relationships Between Achievement Goal Orientations, Learning Engagement, and Academic Adjustment in Freshmen: Variable-Centered and Person-Centered Approaches. *Frontiers in Psychology*, 12.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.767886>

Wang, S., Hu, H., Wang, X., Dong, B., & Zhang, T. (2021). The Hidden Danger in Family Environment: The Role of Self-Reported Parenting Style in Cognitive and Affective Empathy Among Offenders. *Frontiers in Psychology*, 12, 588993.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.588993>

Wapano, M., R. (2021). Does Parenting Style predict Emotional Intelligence?. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*. 05. 649-657.
10.47772/IJRISS.2021.5732.

Xu, X., Dai, D. Y., Liu, M., & Deng, C. (2019). Parental psychological control and academic functioning in Chinese high school students: A short-term longitudinal

study. *British Journal of Developmental Psychology*, 38(1), 90–107.

<https://doi.org/10.1111/bjdp.12308>

Ya, H. (2023). The Influence of Parenting Style on the Ability of Children to Empathize with their Peers. *SHS Web of Conferences*, 174, 02011–02011.

<https://doi.org/10.1051/shsconf/202317402011>

Yang, J., & Zhao, X. (2020). Parenting styles and children's academic performance: Evidence from middle schools in China. *Children and Youth Services Review*, 113, 105017.

<https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105017>

Yengimolki, S., Kalantarkousheh, S., Malekitabar, A., & Language, E. (2015). Self-Concept, Social Adjustment and Academic Achievement of Persian Students. *International Review of Social Sciences and Humanities*, 8(2), 50–60.

https://web.archive.org/web/20180409221315id_/http://www.irssh.com/yahoo_site_admin/assets/docs/6_IRSSH-1000-V8N2.31142409.pdf

